

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Květa Fremrová

**„Jako by kousek z nás zůstal tam někde
ve Švédsku“**

**Evakuace finských „válečných dětí“
do Švédska během druhé světové války**

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Květa Fremrová**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Luboš Švec, CSc.**

Rok obhajoby: 2014

Bibliografický záznam

FREMROVÁ, Květa. *“Jako by kousek z nás zůstal tam někde ve Švédsku“ – Evakuace finských „válečných dětí“ do Švédska během druhé světové války*. Praha, 2014. 97 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Luboš Švec, CSc.

Abstrakt

Během druhé světové války došlo ve Finsku k vůbec k největší evakuaci dětí v dějinách. Během několika vln evakuací, které do značné míry kopírovaly dění na frontě, bylo do bezpečí ve Švédsku (v menší míře také do Dánska a do Norska) evakuováno kolem 70.000 finských dětí. I přes svůj rozsah však tato epizoda až donedávna patřila mezi zapomenuté kapitoly finských dějin. Bakalářské práce popisuje okolnosti, které vedly k evakuaci, její provedení a organizační zajištění transportů, čas který děti strávily ve Švédsku, jejich návrat do Finska i problémy, se kterými se po návratu musely potýkat.

Od 90. let 20. století se „válečným dětem“ věnuje stále více pozornosti. V druhé části práce se snažím nastínit, jakým způsobem se příběhy dětí dostávají do obecného povědomí a vysvětlit trvajících desetiletí nezájmu a následující probuzený zájem o toto téma. Zdá se, že jde o důsledek kombinace politických změn a změn v osobních životech účastníků. V předchozích desetiletích se děti setkávaly s odmítnutím svých příběhů na státní úrovni a na úrovni svých vlastních rodin. Během Studené války se na oficiální úrovni mohlo o válce Finska se Sovětským svazem mluvit jen velmi opatrně. Léta vynuceného mlčení vedla po skončení Studené války k ohromnému zájmu o válečná léta. Zároveň generační posun způsobil, že *sotalapset* jsou ochotnější sdílet své zkušenosti a vyrovnat se s nimi. K tomu přispěl i nedávný boom orální historie.

Abstract

The largest evacuation of children in history took place in Finland during World War II. Approximately 70,000 children were evacuated to the safety in Sweden (some of them

also to Denmark and Norway) during several waves of evacuation that to a large extent followed the on-goings on the front. However, this episode was despite its magnitude until recently one of the forgotten chapters of the Finnish history. This thesis focuses on historical circumstances that led to the final decision to evacuate children, describes how the transports were organized and executed. It also mentions the time that the children spent in Sweden and difficulties with which they had to cope after their return to Finland.

Since the 1990's, the „war children“ have gained more public attention. In the second part of my thesis, I try to explain how the children experiences found their way to the public awareness, explain the previous lack of interest as well as the sudden wave of attention paid to these children. It seems that this was caused by the combination of political factors and development in the personal lives of the children. During the previous decades, the children had to cope with the denial of their experiences on two levels – by the state and by their own family. During the Cold War, the conflict with the Soviet Union was mentioned only rarely and guardedly. Years of this „imposed silence“ led after the end of the Cold War to a new wave of interest in World War II. Thanks to a generational shift, *sotalapset* are also more willing to share their experiences. This was supported also by the oral history boom.

Klíčová slova

Válečné děti (*sotalapset*), Finsko, Švédsko, děti, dětské transporty, druhá světová válka, Zimní válka, Pokračovací válka

Keywords

War children (*sotalapset*), Finland, Sweden, children, children transports, World War II, Winter War, Continuation War

Rozsah práce: 66778 znaků (37 normostran)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a že jsem použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že jsem práci nepoužila k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby byla práce zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Tampere dne 8. 5. 2014

Květa Fremrová

Obsah

SEZNAM ZKRATEK	2
1 ÚVOD.....	3
1.1 METODOLOGIE A PRÁCE S PRAMENY A LITERATUROU.....	4
2 HISTORICKÉ OKOLNOSTI	8
2.1 VÁLEČNÁ LÉTA 1939 – 1945 VE FINSKU	8
2.2 SOCIÁLNÍ SITUACE A PÉČE O DĚTI VE FINSKU ZA VÁLKY	11
2.3 NEUTRALITA A VARIANTY ŠVÉDSKÉ POMOCI	12
3 EVAKUACE DĚTÍ.....	14
3.1 ZAČÁTEK EVAKUACE A JEJÍ ORGANIZAČNÍ ZAJIŠTĚNÍ.....	14
3.2 KRITÉRIA PRO VÝBĚR DĚTÍ K EVAKUACI	16
3.3 TRANSPORTY	17
3.4 INFORMOVÁNÍ VEŘEJNOSTI A KRITIKA TRANSPORTŮ.....	18
3.5 VE ŠVÉDSKU	19
3.6 NÁVRATY DO FINSKA.....	22
3.7 KOLIK BYLO VÁLEČNÝCH DĚTÍ?.....	24
4 VÁLEČNÉ DĚTI V SOUČASNOSTI.....	27
4.1 DLOUHODOBÉ DŮSLEDKY TRANSPORTŮ.....	27
4.2 OBNOVENÍ ZÁJMU O TÉMA	29
4.3 PROČ NYNÍ?	32
5 ZÁVĚR	36
SUMMARY	37
SEZNAM ZDROJŮ	38
SEZNAM PŘÍLOH.....	43

Seznam zkratek

CFH	<i>Centrum pomoci Finsku</i> (Centrala Finlandshjälpen/ Suomen Avun Keskus)
HFK	<i>Komise na pomoc finským dětem</i> (Hjälpkommittén för Finlandsbarn/ Suomen Lasten Avustuskomitea)
KLK	<i>Výbor pro prázdninovou péči</i> (Kesälapsi Komitea)
LSK	<i>Komise pro přesun dětí</i> (Lastensiirtokomitea)
MLSL	<i>Mannerheimův svaz na ochranu dětí</i> (Mannerheimin Lastensuojeluliitto)
PASK	<i>Finské centrum pomoci ze Severských zemí</i> (Pohjoismaiden Avun Suomen Keskus)
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik

1 Úvod

S tématem finských dětí evakuovaných do Švédska jsem se poprvé setkala při sledování filmu *Moje matka*.¹ Jeho hlavním hrdinou je malý chlapec, jehož otec odešel do války a jemuž se matka nemůže dostatečně věnovat, protože sama musí chodit do práce. Řešení složité situace se podaří nalézt ve Švédskem organizované humanitární akci, během které je chlapec umístěn do náhradní rodiny ve Švédsku. Tam má nejprve problémy začlenit se. A právě když se mu to podaří, válka končí a je čas vrátit se zpátky k matce. Prožité změny prostředí, odloučení od rodiny i to, že mu celou situaci nikdo příliš nevysvětloval, však způsobí, že si k biologické matce již nikdy plně nenajde cestu a po zbytek života cítí prázdnotu a rozdvojenost. Když se na závěr ohlíží za svým životem, formuluje úděl svůj i dalších evakuovaných dětí slovy „Jako by kousek z nás zůstal tam někde ve Švédsku...“ Tento příběh dobře ilustruje situaci tisíců dalších dětí, které během druhé světové války potkal stejný, nebo velmi podobný osud jako hlavního hrdinu filmu.

Když jsem se později chtěla o tomto tématu dozvědět něco bližšího, narazila jsem na pozoruhodný nedostatek informací dostupných v češtině. Také proto jsem se rozhodla o finských dětech napsat bakalářskou práci. Při psaní jsem si vytyčila dva hlavní cíle. Protože je zatím těžké dohledat o tomto tématu něco bližšího v češtině, chtěla bych především zpřístupnit alespoň základní informace o něm a doufám, že se má bakalářská práce stane inspirací pro další zkoumání této problematiky. Druhý cíl se týká poslední části práce. V literatuře jsem se zpočátku hojně setkávala se zmínkami o tom, jak „válečné děti“ upadly krátce po skončení druhé světové války na několik desetiletí do téměř úplného zapomnění. Fenomén zapomenutých kapitol dějin mne zaujal natolik, že jsem jeho osvětlení v tomto případě věnovala poslední kapitole.

V bakalářské práci tedy nejprve popisují historické okolnosti, které vedly až k rozhodnutí poslat během 6 let na 70 000 dětí do Švédska.² Dále se soustředím na přípravu, organizační a institucionální zajištění transportů a na jejich následný průběh. Zmíním se i o čase, který děti strávily ve švédských rodinách, a o tom, s jakými

---

¹ Film *Äideistä parhain* (distribuoovaný v České republice pod názvem *Moje matka*) natočil r. 2005 režisér Klaus Härö. Jde o adaptaci stejnojmenného románu Heikkiho Hietamiese, který při psaní čerpal inspiraci ze své vlastní zkušenosti, jelikož sám byl jedním z „válečných dětí“.

² Informace o tom, kolika dětí se evakuace týkala, se v literatuře značně rozcházejí. Blíže se tomuto problému věnuji v kapitole 3.7. Kromě Švédska byly děti v menší míře převáženy také do Norska a do Dánska.

problémy se musely vyrovnat po návratu domů. V další části se pokusím vysvětlit vlnu zájmu o toto téma, která se ve Finsku zvedla v posledních dvou desetiletích, poté co bylo válečným dětem věnováno jen málo pozornosti, a na to, jak se s tímto tématem nakládá v současnosti.

1.1 Metodologie a práce s prameny a literaturou

Přestože ve Finském i ve Švédském národním archivu je uloženo značné množství pramenů k tématu, rozhodla jsem se z časových důvodů pracovat především se sekundární literaturou. Jako velmi zvláštní pramen mi posloužily pomníky, které se od 90. let minulého století začaly objevovat ve finských městech, ze kterých byly dětské transporty vypravovány.

Ačkoli se počtem dětí jedná o největší sérii dětských transportů v historii, nebylo zprvu snadné získat o této události bližší informace. Český psaná literatura se až na občasné zmínky tímto tématem vůbec nezabývá. První ucelenou prací na toto téma napsanou u nás je bakalářská práce studentky Skandinávských studií Šárky Prokopové,³ která je však napsána švédsky a se kterou jsem proto nemohla příliš pracovat. Mými prvními zdroji byly články psané anglicky a dostupné na internetu, které se již finským dětem věnují blíže. Většinou se z nich však nelze dozvědět mnoho o samotném průběhu událostí, protože transporty a jejich důsledky zkoumají ze zcela jiného úhlu pohledu – často jsou psány psychology, lékaři, kriminology či sociology. Pozornosti anglicky píšících historiků se zatím finským dětem dostalo pomálu. Zvláštním typem mezi nimi jsou pak články postavené na metodě orální historie, které buď analyzují jeden životní příběh,⁴ nebo pracují s více narátory a snaží se v jejich vyprávěních nalézt styčné body.⁵ Z německy psaných zdrojů stojí za povšimnutí studentská práce Michiko Yamanaky,⁶ která v první části přehledně shrnuje základní fakta o organizaci a průběhu transportů

---

³ Šárka Prokopová, „Finska krigsbarn“ (bakalářská práce, Masarykova univerzita, 2012).

⁴ Barbara Mattsson, Sinikka Maliniemi-Piispanen, "An interview study with a finnish war child", *The Scandinavian Psychoanalytic Review* 34, č. 1 (2011): 31 - 40, <http://dx.doi.org/10.1080/01062301.2011.10592881> (staženo 31. 1. 2013).

⁵ Aura Korppi-Tommola, "War and children in Finland during the Second World War," *Paedagogica Historica* 44, č. 4 (srpen 2008): 445 - 455, <http://library.csusm.edu/about/people/mchu/LBST307e.pdf> (staženo 18. 5. 2012); Sue Saffle, "Children, War and the rhetoric of remembrance: The stories of Finland's war children", *Children in War* 1, č. 4 (listopad 2004): 97 - 103, <http://www.finnfaca.org/Finnish%20War%20Children.pdf> (staženo 18. 5. 2012).

⁶ Michiko Yamanaka, *Finnland und seine Verwicklung in den 2. Weltkrieg - Finnische Kriegskinder*, (Mnichov - Ravensburg: Grin Verlag, 2007).

i následném umístování dětí do náhradních rodin a ve druhé části pracuje opět s vyprávěním jednoho z „válečných dětí“.

Během heuristické fáze mé práce jsem s finsky psanými zdroji mohla pracovat až později během studijního pobytu ve Finsku. Jejich autory jsou často samy válečné děti. To je případ např. Pertti Kavéna. Jeho kniha *70 000 pientä kohtaloa – Suomen sotalapset*⁷ (70 000 malých osudů – Finské válečné děti) je sice již staršího data, přesto však je dle mého názoru stále jednou z nejlepších publikací na toto téma. Sleduje celou akci od první myšlenky na transport dětí, přes její organizační zajištění a skutečné provedení, zabývá se pobytem dětí ve Švédsku i jejich návraty domů a nastiňuje i problémy, se kterými se děti musely potýkat po návratu. Kavén těží ze své osobní zkušenosti, ale jeho práce je také výborně podložena archivními materiály. Druhá práce téhož autora⁸ analyzuje motivy stojící za vypravením transportů a odeslání dětí do Švédska vykládá mimo jiné také jako politické rozhodnutí, které nebylo podloženo jen čistě humanitárními zájmy aktérů. Kniha Annu Edvardsen *Sotalapset*⁹ se zaměřuje především na praktické provedení celé akce a čerpá ze zkušeností a prožitků jednotlivých dětí. Tato práce je rovněž poněkud starší, a ačkoli má odborný charakter, chybí jí seznam zdrojů a poznámkový aparát. Vzhledem k tomu, že jde o první rozsáhlejší text, který byl na toto téma napsán po téměř třicetileté odmlce a který tak předznamenával obnovení zájmu o válečné děti, jsem však považovala za důležité zařadit mezi své informační zdroje také ji. Cenné informace jsem načerpala také z magisterské práce Olliho Panhelainena,¹⁰ která se soustředí na místní rozměr dětských transportů. Zatímco předmětem zájmu většiny prací jsou transporty z nejhroženějších jižních a východních částí země a z velkých měst, která byla vnímána jako pravděpodobný cíl bombardování, Panhelainen se zaměřil na to, jak organizace transportů probíhala v oblasti středofinského města Jyväskylä, které žádným přímým nebezpečím tohoto charakteru ohroženo nebylo. Vzpomínky válečných dětí

---

⁷ Pertti Kavén, *70 000 pientä kohtaloa: Suomen sotalapset* (Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 1985).

⁸ Pertti Kavén, *Humanitaarisuuden Varjossa: Poliittiset tekijät lastensiirroissa Ruotsiin sotiemme aikana ja niiden jälkeen* (Helsinki: Oy Nord Print Ab, 2010), <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23826/Humanita.pdf?sequence=1> (staženo 20. 12. 2013).

⁹ Annu Edvardsen, *Sotalapset* (Jyväskylä: Gummerus 1977).

¹⁰ Olli Panhelainen, „Lastensiirtojen toteutuminen Jyväskylässä vuosina 1939 – 1945“ (magisterská práce, Jyväskylän yliopisto, 2005), https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/12040/URN_NBN_fi_jyu-200678.pdf?sequence=1 (staženo 12. 3. 2014).

shromažďují publikace M. Kovács¹¹ a Eily Christoff.¹² Zejména v poslední části své práce, ve které se zabývám obnovením zájmu o „válečné děti“, jsem značně čerpala z článku H. Salminena,¹³ který představuje důležité publikace o „válečných dětech“ a shrnuje a analyzuje jednotlivé vlny veřejného i odborného zájmu o toto téma.

Jako vydatný zdroj informací mi posloužily i filmový dokument *Sotalapset*,¹⁴ který prostřednictvím rozhovorů se sedmi finskými válečnými dětmi ukazuje, nakolik byla zkušenost každého dítěte s přesunem do Švédska individuální, a webové stránky organizace sdružující bývalé válečné děti *Kriegsbarn/Sotalapsi*.¹⁵ Informace o současném dění mezi válečnými dětmi a o otázkách, o kterých se v současné době diskutuje, jsem čerpala především z finského internetového zpravodajství, jmenovitě ze zpravodajského kanálu *YLE.fi*¹⁶ a z webových stránek předního finského deníku *Helsingin Sanomat*,¹⁷ a z finsky psaných článků na švédském zpravodajském kanálu *Sveriges Radio*.¹⁸

Při psaní kapitol o historickém pozadí transportů jsem se neobešla bez publikací obecnějšího charakteru. Základním zdrojem mi byly *Dějiny Finska* autorské dvojice Jutikkala – Pirinen¹⁹ a z kniha *A History of Finland* Henrika Meinandera.²⁰ Konkrétnější informace o průběhu války jsem čerpala z několika dalších publikací zaměřených buď na průběh druhé světové války ve Finsku,²¹ na některou z jejích etap,²² nebo na diplomatická jednání.²³ Informace o dění ve Švédsku jsem čerpala především z prací

¹¹ Magdolna Kovács, *Olin sotalapsi* (Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 1995).

¹² Eila Christoff, *Sotalapsien kertomaa* (Kuopio: Kuopion Pohjola-Norden, 1990).

¹³ Heikki Salminen, *Tutkimus suomalaisten sotalasten historiasta* (Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 1998), http://www.migrationinstitute.fi/articles/060_salminen.pdf (staženo 13. 1. 2014).

¹⁴ Erja Dammert, *Sotalapset*, filmový dokument (2005).

¹⁵ Krigsbarn/ Sotalapsi, <http://www.sotalapset.fi>.

¹⁶ YLE.fi, <http://yle.fi>.

¹⁷ Helsingin Sanomat, <http://www.hs.fi>.

¹⁸ Sveriges Radio, <http://sverigesradio.se/>.

¹⁹ Eino Jutikkala a Kauko Pirinen, *Dějiny Finska* (Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2001).

²⁰ Henrik Meinander, *A History of Finland* (London: C. Hurst & Co., 2011).

²¹ Philip S. Jowett, *Finland at War, 1939 - 45* (Oxford: Osprey, 2006); Tiina Kinnunen a Ville Kivimäki, eds., *Finland in World War II: History, Memory, Interpretations* (Leiden, Boston: Brill, 2012); Olli Vehviläinen, *Finland in the Second World War: Between Germany and Russia* (New York: Palgrave, 2002).

²² Luboš Švec, „Sovětské „řešení“ vz. 39: Talvisota čili zimní válka“, *Dějiny a současnost*, č. 12 (prosinec 2009), <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2009/12/sovetske-reseni-vz-39/> (staženo 20. 4. 2014).

²³ Max Jakobson, *The Diplomacy of the Winter War: An Account of the Russo-Finnish War, 1939 – 1940* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1961).

F. D. Scotta,²⁴ A. Nehlin²⁵ a Z. Hojdy.²⁶ Úplný seznam všech informačních zdrojů je zařazen na konci práce.

Bohužel pro mne z důvodu mých jazykových znalostí nebyly přístupné materiály ve švédštině. Domnívám se však, že se mi snad dostatečně podařilo tuto skutečnost kompenzovat tím, že jsem pracovala i s texty švédských autorů psaných anglicky, a také tím, že autory řady publikací, které jsem četla ve finštině, jsou jak finsky, tak švédsky mluvící autoři a tedy i tyto knihy existují zároveň ve dvou jazykových mutacích.

Závěrem bych se chtěla zmínit o otázce terminologie. Vzhledem k tomu, že v česky psané literatuře mnoho informací o těchto dětem nenajdeme, musela jsem ve své práci trochu improvizovat s označeními. O transportovaných dětech píše převážně jako o „válečných dětech“, což dle mého názoru nejlépe odpovídá překladu termínu *sotalapset*, kterým jsou tyto děti označovány ve Finsku. Drobný rozdíl spočívá v tom, že zatímco v češtině se označení „válečné děti“ může vztahovat na rozmanité skupiny dětí (od válečných sirotků a polosírotků po děti vojáků nepřátelských armád na okupovaném území), ve finštině je výraz *sotalapset* používán výhradně v souvislosti s dětmi evakuovanými z Finska během druhé světové války. Ze stylistických důvodů jsem někdy v textu použila i původní finské označení. Slova „válečné děti“ a *sotalapset* tedy v textu představují synonyma. S podobným problémem jsem se potýkala i při překládání názvů organizací, které se na transportech podílely. Ani v tomto případě jsem se většinou nemohla spolehnout na českou literaturu a nezbývalo mi, než názvy co nejlépe přeložit. Překlady jsem konzultovala se studentkou finštiny Bc. Annou Jiráskovou.

---

²⁴ Franklin D. Scott, *Sweden: The Nation's History* (Carbondale: Southern Illinois University Press, 1988).

²⁵ Ann Nehlin, „Exporting visions and saving children: the Swedish Save the children Fund“ (doktorská disertace) (Linköping University, 2009), <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:240412/FULLTEXT02.pdf> (staženo 30. 12. 2012).

²⁶ Zdeněk Hojda, „Jako ježek v nebezpečí: Klikaté cesty švédské neutrality za 2. světové války“, *Dějiny a současnost*, č. 10 (říjen 2009), <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2009/10/jako-jezek-v-nebezpeci/> (staženo 13. 3. 2014).

2 Historické okolnosti

V následující kapitole se věnuji historickému pozadí dětských transportů. Vlny evakuace do značné míry kopírovaly období, kdy se Finsko muselo potýkat se obzvláštními problémy a někdy se pohybovalo i na hranici zachování národní suverenity. Nejprve se proto budu věnovat jednotlivým fázím války ve Finsku a následně se zaměřím na dopady války na společnost a každodenní život. V poslední části kapitoly se budu věnovat pozici Švédska na poli mezinárodních vztahů během války a možnostem, které mělo, pokud chtělo Finsku pomoci a zároveň si tuto pozici zachovat.

2.1 Válečná léta 1939 – 1945 ve Finsku

Válečná zkušenost, kterou si v letech 1939 – 1945 prošla celá Evropa, se nevyhnula ani Finsku. V jeho historiografii jsou však válečné události chápány spíše jako tři po sobě následující konflikty, které sice vznikaly jeden v závislosti na druhém, ale přesto je možné je jednoznačně odlišit. První dva konflikty – Zimní válku a Pokračovací válku – vedlo Finsko se Sovětským svazem (SSSR), v závěrečné Laponské válce se pak Finové postavili proti německým jednotkám na finském území.

Zimní válce předcházela v roce 1939 diplomatická jednání, během kterých se SSSR snažil Finsko přesvědčit o postoupení některých území, která byla strategicky významná pro obranu Leningradu. Šlo především o Karelskou šíji a pronájem poloostrova Hanko a ostrovů v ústí Finského zálivu, za které Sovětský svaz nabízel výměnou území ve Východní Karélii.²⁷ Přestože v dané době vystupovalo jako neutrální stát, obával se Stalin, že se Finsku nepodaří neutralitu zachovat a že by německé jednotky mohly Sovětský svaz napadnout přes finské území. Roli hrála i hluboce zakořeněná, historicky podmíněná nedůvěra mezi oběma státy a skutečnost, že značná část politiků a elit byla spíše proněmecky naladěna.²⁸ Finové nebyli jednání příliš nakloněni a k obavám přispěla i čerstvá československá zkušenost, kterou bylo možné interpretovat i tak, že postoupí-li malý stát mocnému sousedovi část území, může následovat úplná ztráta suverenity. Trochu paradoxně však Finové zároveň příliš nevěřili, že by se Rudá armáda skutečně pustila do ozbrojeného konfliktu.²⁹

²⁷ Maude, *Historical Dictionary of Finland*, 305.

²⁸ Meinander, *A History of Finland*, 147.

²⁹ Jutikkala a Pirinen, *Dějiny Finska*, 250.

Poté co diplomatická jednání selhala, začala Zimní válka, když sovětské jednotky překročily 30. listopadu 1939 finskou hranici v Karélii a narazily na neočekávaně tuhý odpor. Přes sympatie Západu se Finsku mnoho vojenské pomoci nedostalo a tak stálo proti agresorovi osamoceno. Na pomoc mu však přispělo nezlomné odhodlání bránit svou zemi, dobrá znalost terénu i nezvykle krutá zima. Malé finské jednotky se dokázaly na lyžích rychle přemísťovat a nečekaně napadat větší a těžkopádnější sovětské útvary. Přes toto úsilí však nakonec premiér Risto Ryti musel souhlasit s podmínkami míru, které diktoval Sovětský svaz, a Finsko konečnou mírovou smlouvou z Moskvy³⁰ z března r. 1940 přišlo o Karélii a muselo souhlasit s třicetiletým pronájem poloostrova Hanko Sovětskému svazu.³¹ Význam Zimní války byl však především v tom, že si Finsko přes všechny potíže dokázalo uhájit samostatnost a soubojem Davida s Goliášem dalo naději na dobrý konec ostatním malým národům. Zimní válka stála Finsko 24.000 lidských životů a dalších asi 43.000 raněných. Těžkou ranou byla i ztráta Karélie a poloostrova Hanko, odkud bylo třeba evakuovat na 400.000 lidí,³² což činilo asi 11% veškerého finského obyvatelstva.³³

Po krátké období klidu se 22. června 1941 rozpoutala Pokračovací válka, během které se Finsko snažilo znovu získat území, o které přišlo uzavřením moskevského míru. Po zkušenosti ze Zimní války se již finská reprezentace nechtěla spoléhat na pomoc Západu a musela získat podporu některé z mocností na Baltu.³⁴ Bylo třeba si vybrat mezi Německem a Sovětským svazem a Finsko, které se tradičně cítilo Ruskem ohroženo, si zvolilo první možnost. Ačkoli Finsko oficiálně nebylo německým spojencem, stanuly v Pokračovací válce vedle sebe finské a německé jednotky proti jednotkám sovětských.³⁵ Přestože se finská a německá reprezentace na spolupráci předem, díky shodě okolností mohlo Finsko vydávat Sovětský svaz za agresora. Ačkoli Finsko stále vystupovalo jako neutrální stát, některé německé námořní a letecké jednotky do akcí vyrážely z finského území.³⁶ Sovětské letectvo proto jako první

---

³⁰ Finská hranice se tak vrátila přibližně do stavu určeného Nystadským mírem z roku 1721.

³¹ Vehviläinen, „*Finland in the Second World War...*“, 70.

³² Meinander, *A History of Finland*, 150.

³³ Jutikkala a Pirinen, *Dějiny Finska*, 251.

³⁴ Meinander, *A History of Finland*, 151.

³⁵ Häikiö, *A Brief History of Modern Finland* (Lahti: University of Helsinki, 1992), 26.

³⁶ Jutikkala a Pirinen, *Dějiny Finska*, 258.

zaútočilo na města v jižním Finsku. Nepřesné bombardování zasáhlo i civilní cíle a finská vláda tak získala důvod k vyhlášení války.

Koncem srpna 1941 se Finům podařilo znovu dobýt Karélii, karelské rodiny se vrátily do svých domovů a začaly s obnovou oblasti, která během krátké doby dvakrát prošla válkou. Finské jednotky dokonce postoupily ještě dále než za původní hranici, ale trvalé připojení Východní Karélie a vytvoření Velkého Finska³⁷ bylo spíše romantickou představou než uskutečnitelným plánem. Do budoucna měla Východní Karélie sloužit spíše jako prostředek, který může usnadnit mírová jednání.³⁸ Také Spojenci neschvalovali další ofenzívu a požadovali zastavení bojů na hranicích z roku 1939. Finské jednotky skutečně postup zastavily, ale důvodem byly zejména potravinová krize a problémy se zásobováním. V roce 1942 a v první polovině roku 1943 se situace na frontě příliš neměnila a finská reprezentace začala usilovat o uzavření míru. Sovětská straně by mír rovněž přišel vhod a Finsko se k němu snažila donutit například trojím bombardováním Helsinek.³⁹ Ještě silnější vliv měla na finské snahy o mír porážka německých vojsk u Stalingradu. V jednáních v roce 1943 Finsko odmítlo sovětské podmínky nepřijatelné podmínky míru⁴⁰ a Rudá armáda zahájila v červnu roku 1944 ofenzívu nejprve na Karelské šíji a posléze i ve Východní Karélii. Finové nedokázali útok zadržet, fronta byla prolomena a museli se z Východní Karélie stáhnout. Ve chvíli, kdy finská reprezentace chtěla vyjednávat o míru, požadoval Stalin bezpodmínečnou kapitulaci. Naštěstí přispěchaly na pomoc německé jednotky,⁴¹ situace na frontě se uklidnila a Finové získali prostor pro vyjednání lepších podmínek. Nakonec došlo k dohodě na tvrdých, ale stále ještě přijatelných podmínkách, které zahrnovaly válečné reparace Sovětskému svazu, územní ztráty na straně Finska a opět závazek, že se Finové zapojí do bojů a vypudí z Finska německé jednotky. Nastala Laponská válka, během které finské jednotky tlačily německé k hranicím. Nejprve tak docházelo

---

³⁷ Tzv. Velké Finsko mělo dosáhnout přírodních, dobře hájitelných hranic a zahrnout veškeré území obývané Finy a Karely.

³⁸ Vehviläinen, *Finland in the Second World War...*, 108.

³⁹ Jutikkala a Pirinen, *Dějiny Finska*, 260.

⁴⁰ Finsko se mělo vzdát koridoru k Severnímu ledovému oceánu, snížit stav armády na předválečný počet, zavázat se k reparacím ve výši 600 miliónů dolarů a do jednoho měsíce zahnat Němce z finského území.

⁴¹ Výměnou za německou pomoc musel tehdejší finský prezident Risto Ryti podepsat tzv. Dohodu Ryti - Ribbentrop dohodu, kterou se zavazoval, že Finsko neuzavře separátní mír. Avšak hned poté, co se podařilo zadržet postup sovětských jednotek, podal Ryti demisi a na jeho místo byl jmenován Gustav Mannerheim, který krátce po nástupu do úřadu vyhlásil, že se necítí vázán podpisem svého předchůdce a Finsko se tak ze smlouvy s Německem vyvázalo.

nenápadnou formou dohody, kdy obě strany předem odsouhlasily, odkud německé jednotky ustoupí, aby tak mohly finské postoupit. Později však finská pasivita vyvolala nevoli Sovětského svazu a jednotky musely do boje aktivněji. Celkové ztráty na životech činily během Pokračovací a Laponské války na 70.000 mrtvých.⁴²

2.2 Sociální situace a péče o děti ve Finsku za války

V době války by se ve Finsku jen těžko našel někdo, koho by se konflikt nijak nedotknul. Během Pokračovací války byly všechny sektory finské společnosti militarizovány, každý se svým dílem měl podílet na válečném úsilí a vojenské zájmy byly většinou upřednostňovány před zájmy civilního obyvatelstva.⁴³ To se projevilo i v péči o děti nebo ve zdravotnictví. Už na začátku Zimní války byla většina zdrojů ve zdravotnictví – od zdravotnického materiálu, přes budovy nemocnic, až po zdravotnický personál – předána ozbrojeným složkám. Civilní obyvatelstvo se sice teoreticky mohlo ve vojenských nemocnicích také nechat ošetřit, v praxi však mělo přístup k péči značně ztížený a většinou bylo odkázáno na služby lékařů v důchodu a nedostudovaných zdravotních sester.⁴⁴ Aby se zajistily alespoň základní zdravotní prohlídky po děti, byly od jara roku 1941 zřizovány mobilní dětské kliniky. Ty však dokázaly ošetřit jen banální zranění nebo pomoci při běžných nemocech. Pro těžké případy neměla finská zdravotní péče kapacity a civilní obyvatelstvo buď muselo vyhledat pomoc v zahraničí, nebo se odevzdat do rukou osudu.⁴⁵

Z hlediska potravinové situace byl zejména přelom let 1941 a 1942 byl kritický. Kvůli nasazení mužů na frontě a velmi suchému létu se nepodařilo sklidit tolik, co v minulých letech – úroda byla špatná, navíc jí část zůstala na polích, protože ženy a děti vše sklidit nestačily. Navíc kvůli nečekaně brzké zimě pomrzly na polích brambory. V důsledku militarizace hospodářství byl ve Finsku již na začátku války zaveden přidělový systém. Ten sice upřednostňoval děti a do jisté míry srovnával sociální rozdíly, navíc měl také působit preventivně proti podvýživě a nedostatku vitamínů, přesto však i děti pocítily válečný nedostatek. Zejména u dětí z evakuovaných

---

⁴² Meinander, *A History of Finland*, 157.

⁴³ Helene Laurent, „War and the Emerging Social State“, in *Finland in World War II – History, memory, interpretations*, Tiina Kinnunen a Ville Kivimäki, eds. (Leiden, Boston: Brill, 2012), 327.

⁴⁴ Marianne Junila, „Wars on the Home Front – Mobilization, Economy and Everyday Experiences“, in *Finland in World War II – History, memory, interpretations*, Tiina Kinnunen a Ville Kivimäki, eds. (Leiden, Boston: Brill, 2012), 193.

⁴⁵ Laurent, „War and the Emerging Social State“, 331.

karelských rodin, které se se špatnými podmínkami potýkaly již několik let, mohla mít zima fatální následky.⁴⁶

2.3 Neutralita a varianty švédské pomoci

Již před válkou podnikla Skandinávie jako celek kroky k tomu, aby se udržela mimo blížící se konflikt. V dubnu a květnu sestavili ministři zahraničí nový soubor pravidel neutrality, který měl severské země udržet mimo vojenské plány velmocí. Za Švédsko podepsal prohlášení neutrality dne 27. května 1938 král Gustav V. V září 1939 byla tato pravidla ještě doplněna dodatkem o vývozu vojenského materiálu do válčících zemí.⁴⁷ Zimní válka představovala pro Švédsko první zkoušku neutrality. Ruský útok na Finsko vyvolal v zemi vlnu znepokojení i sympatií. Stále zde přetrvávalo vědomí historických vazeb, Finsko bylo navíc tradičně chápáno jako hradba proti nebezpečí z východu. Dobře to vyjadřoval např. hojně rozšířený slogan „Finská věc je i naše!“ Severské země již dříve v reakci na sovětské územní požadavky přijaly deklaraci, podle které byl útok na Finsko vykládán jako útok na celou Skandinávii. Zároveň však v ní nebyly formulovány žádné vojenské závazky, šlo pouze o vyjádření solidarity.⁴⁸

Na první finsko-sovětský konflikt se neutralita plně nevtahovala, Švédsko se pouze prohlásilo za „nebojující stát“ (striktní neutralitu vyhlásilo Švédsko až poté, co byly Norsko a Dánsko obsazeny německými jednotkami). Pokud by se Finsko sovětským vojskům neubránílo, mohlo být Švédsko další na řadě, a proto byla vyhlášena částečná mobilizace. Zároveň Švédsko do Finska poslalo z vlastních zásob zbraně a munici. Kromě vojenského materiálu se Finsku dostalo také pomoci asi 8.000 švédských dobrovolníků. Mnohem významnější byla ale během války humanitární pomoc, kterou Švédsko poskytovalo finským dětem a válečným invalidům, zprostředkovány byly např. nemocniční kapacity.⁴⁹ Přes švédské území také do Finska proudily dodávky a pomoc ze západních států. Pro strach o svou vlastní neutralitu však Švédové naopak nepovolili průchod zahraničních jednotek.⁵⁰ Zachování neutrality bylo však stále těžší a Švédsko postupně ustupovalo. Se začátkem Pokračovací války

---

⁴⁶ Ibid., 342.

⁴⁷ Hojda, „Jako ježek v nebezpečí...“

⁴⁸ Scott, *Sweden: The Nation's History*, 503 – 504.

⁴⁹ Hojda, „Jako ježek v nebezpečí...“

⁵⁰ Ibid.

se postoj k neutralitě změnil a Švédové byli ochotni nechat procházet německé jednotky přes své území Finsku na pomoc.

Přestože neutralita udržela Švédsko mimo vojenské operace, bylo nuceno neustále hledat rovnováhu mezi pomocí dalším zemím, vlastní bezpečností a udržováním neutrality. Při každém kroku v oblasti zahraniční politiky tak bylo třeba zvážit, jestli ještě stále spadá do hranic neutrality, nebo jestli by mohl neutrální pozici Švédska ohrozit. Švédský průmysl a obchod byl během války značně závislý na německém dovozu a proto bylo nutné někdy Němcům ustoupit. To zase vyvolávalo nevoli mezi Spojenci a zhoršovalo obraz Švédska na mezinárodní scéně.⁵¹ Humanitární pomoc byla jednou z možností, jak pomoci válčícím státům a přitom se udržet v mezích neutrality. Měla navíc tu výhodu, že z velké části byla zajišťována nevládními organizacemi a tedy i pokud do jisté míry tyto meze překročila, mohla se od ní vláda oficiálně distancovat a nadále setrvávat v neutrální pozici. Zároveň však byl tento druh pomoci natolik svázaný se Švédskem, že pomáhal zlepšovat jeho reputaci na mezinárodním poli.⁵²

V souvislosti s horší situací ve Finsku Švédsko nabízelo například nemocniční kapacity nebo transporty děti do bezpečí ve Švédsku. Dětské transporty zde navíc navazovaly již na předchozí zkušenost z doby po skončení první světové války, kdy byly do Švédska přepraveny na zotavení ohrožené děti ze zničených zemí střední Evropy a Pobaltí.⁵³ Transporty dětí z Finska během druhé světové války však dosáhly dosud nevídaných rozměrů. Evakuaci iniciovala švédská strana, zatímco finská reprezentace se k ní stavěla spíše vlažně a souhlasila s ní především kvůli upevnění dobrých vztahů se Švédskem. Finsko by však bývalo upřednostnilo jiné, přímější formy pomoci.⁵⁴

---

⁵¹ Nehlin, „Exporting visions...“, 17.

⁵² Ibid., 50.

⁵³ Kavén, *70.000 pientä kohtaloa...*, 15.

⁵⁴ Jakobson, *The Diplomacy...*, 227.

3 Evakuace dětí

Válečný stav a strach z bombardování, měly na život a zdraví dětí velmi neblahý vliv. Celá řada jich trávila několik hodin denně v provizorních krytech nebo ve studených a vlhkých sklepích.⁵⁵ Myšlenka přemístit je do vhodnějšího prostředí, byť i za hranice Finska, se zdála jako moudré řešení. Její provedení však bylo značně komplikované. Evakuace dětí probíhala v několika vlnách, které do značné míry kopírovaly dění na frontě. První transporty byly vypraveny již krátce po začátku Zimní války v prosinci roku 1939 a trvaly do února roku 1940. Mnohem většího měřítko dosáhla evakuace během Pokračovací války, což bylo zapříčiněno především lepší organizací, díky které bylo možné přepravit více dětí. Evakuace během Pokračovací války probíhala ve dvou vlnách. První se vzedmula po začátku války a trvala do roku 1942, druhá byla zapříčiněna masivní sovětskou ofenzívou v Karelii roku 1944.

V této kapitole se budu věnovat evakuaci dětí do Švédska od první myšlenky na její uskutečnění, před její organizační zajištění a konečné provedení. Krátce popíši čas, který děti strávily ve Švédsku, a to, jak byly po válce zajištěny jejich návraty do Finska. V poslední části se pokusím osvětlit otázku, kolika dětí se nakonec transporty týkaly.

3.1 Začátek evakuace a její organizační zajištění

Na evakuaci se podílela celá řada organizací, přičemž během jednotlivých vln transportů se většinou angažovaly rozdílné organizace. Vždy však platilo, že na obou stranách – jak ve Finsku, tak ve Švédsku – vždy existovala jedna hlavní organizace, která vypravování transportů zastřešovala, a tyto dvě organizace spolu úzce spolupracovaly.

První impuls k transportům přišel ze švédské strany, když výkonná ředitelka Asociace Fredriky Bremer Hanna Rydh a manželka ministra zahraničních věcí Maja Sandler uspořádaly 4. prosince 1939 ve Stockholmu konferenci věnovanou tomu, jak by bylo možné pomoci ohroženým finským dětem. Zúčastnily se jí švédské organizace a asociace, které měly zájem se na pomoci podílet a ještě téhož dne vznikla zaštiťující organizace *Centrum pomoci Finsku* (Centrala Finlandshjälpen/ Suomen Avun Keskus, CFH).⁵⁶ Finský velvyslanec ve Stockholmu Eljas Erkko následně telefonicky předal

⁵⁵ Yamanaka, *Finland und seine Verwicklung in den 2. Weltkrieg...*, 5.

⁵⁶ Kovács, *Olin sotalapsi*, 10.

finskému ministru vnitra Ernstu von Bornovi zprávu o tom, že Švédsko je ochotné přijmout do dočasné péče finské děti. Ministr byl nejprve proti a upřednostnil by přímější pomoc ze Švédska.⁵⁷ Švédská strana se však nevzdávala, předsedkyně CFH Maja Sandler a Hanna Rydh se vydaly propagovat akci do Finska a 11. prosince 1939 na tiskové konferenci v Helsinkách oznámily, že prvních 5.000 švédských rodin je připraveno dočasně přijmout finské děti.⁵⁸ O dva dny později vzniklo *Finské centrum pomoci ze Severských zemí* (Pohjoismaiden Avun Suomen Keskus, PASK). Dne 18. prosince 1939 činnost PASKu odsouhlasili jak ministr sociálních věcí Karl-August Fagerholm,⁵⁹ tak ministr vnitra Ernst von Born. Přitom první transport byl vypraven z Turku již 15. prosince. Evakuace probíhala ještě ve spolupráci s *Mannerheimovým svazem na ochranu dětí* (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, MSLS).⁶⁰ V období mezi Zimní a Pokračovací válkou spolupracoval MSLS s další švédskou organizací – *Výborem pro prázdninovou péči* (Kesälapsi Komitea, KK). Spolu pořádaly pro děti krátké zotavovací pobyty ve Švédsku.⁶¹

Během Pokračovací války byly dvěma nejdůležitějšími organizacemi *Komise pro přesun dětí* (Lastensiirtokomitea, LSK) ve Finsku a s ní spolupracující *Komise pro pomoc finským dětem* (Hjälpkommittén för Finlandsbarn/ Suomen Lasten Avustuskomitea, HFK) ve Švédsku, která vznikla přetvoření KK. LSK byla komisí při Ministerstvu sociálních věcí a v letech 1941 – 1949 měla za úkol dohlížet na transporty dětí, koordinovat je a navrhovat pravidla pro jejich vykonávání.⁶² Práce komise probíhala v několika různých odděleních, která měla každá od 2 do 5 pracovníků. Jednotlivá oddělení se zabývala například výběrem dětí, zvláštními transporty pro nemocné děti,⁶³ vedením kartotéky, přípravou cest, soukromou přepravou dětí či sociální péčí o děti ve Švédsku.⁶⁴ Zvláštní oddělení existovalo také pro styk

⁵⁷ Panhelainen, „Lastensiirtojen toteutuminen Jyväskylässä...“, 13.

⁵⁸ Kavén, *70.000 pientä kohtaloa...*, 41.

⁵⁹ Fagerholm měl blízko ke švédským kruhům ve Finsku, a snad také proto jako jeden z mála již od počátku myšlenku evakuace podporoval.

⁶⁰ Svaz byl založen již v roce 1920, jeho hlavním představitelem byl Gustav Mannerheim a nejdůležitější činností preventivní zdravotní péče o děti.

⁶¹ Kovács, *Olin sotalapsi*, 10.

⁶² „Lastensiirtokomitea“, *Arkistojen Portti*, <http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Lastensiirtokomitea> (staženo 4. 5. 2014).

⁶³ Tyto transporty byly vypravovány samostatně. Ve Švédsku bylo pro děti připraveno na 2.000 nemocničních lůžek.

⁶⁴ Panhelainen, „Lastensiirtojen toteutuminen Jyväskylässä...“, 21.

s rodiči. Přes toto oddělení byly také doručovány dopisy od dětí ze Švédska (viz příloha č. 2). Komise spolupracovala kromě asi 30 stálých zaměstnanců, kteří často zastávali práci v několika odděleních, také s externími odborníky a s celou řadou dobrovolníků. Každý finský kraj měl podobně strukturovanou menší komisi, která měla pomáhat s transporty na lokální úrovni, často však měla roli spíše symbolickou.

3.2 Kritéria pro výběr dětí k evakuaci

Na nejobecnější úrovni lze říci, že přednost měly děti nejvíce ohrožené okolnosti a válečnými událostmi. Kdo a jak však v praxi určoval, které dítě má nárok na přesun a které musí zůstat? Kritéria pro výběr dětí se v průběhu let několikrát měnila a informace v sekundární literatuře se místy trochu liší. Během Zimní války ještě nebyla pravidla určená tak striktně. Evakuace se však mohla vztahovat na děti do dvanácti let, přičemž děti mladší tří let mohly být na cestě doprovázeny matkou.⁶⁵ Transporty v letech 1941 – 1944 se týkaly dětí ve věku od 1 do 10 let, přičemž průměrný věk byl 5 let a děti evakuované v tomto období ve Švédsku strávily průměrně dva roky.⁶⁶ Pravidla, která vydalo Ministerstvo sociální věcí a podle kterých LSK děti vybírala od roku 1941, již celkem jasně určovala, že přednost mají děti z rodin vysídlených z Karélie, jejichž matky se do Karélie vrátily v souvislosti s akcemi na její obnovu, děti válečných invalidů, děti, které ztratily domov v důsledku bombardování a dále váleční sirotci a polosirotci (tj. děti, jejichž otec zemřel ve válce nebo rodiče při náletech).⁶⁷ Dne 20. ledna 1942 ministr Fagerhom oznámil, že možnost transportu do Švédska se nově vztahuje i na děti z bohatých rodin. Rozhodnutí bylo zapříčiněno zhoršující se potravinovou situací, v jejímž důsledku se stále více rodin ocitalo v nesnázích.⁶⁸ K dalšímu rozšíření kritérií došlo v březnu téhož roku. Od té doby mohly být do transportů zařazeny také děti, které měly otce v armádě a zároveň pracující matku, děti, jejichž matka čekala další dítě,⁶⁹ a děti z měst, která se mohla potenciálně stát

⁶⁵ Yamanaka, *Finland und seine Verwicklung in den 2. Weltkrieg*, 5.

⁶⁶ Torsten Santavirta, „How Large Are the Effects from Temporary Changes in Family Environment: Evidence from a Child-Evacuation Program during World War II“, *American Economic Journal: Applied Economics* 2012, č. 4(3), 28 – 42, <http://www.ebsco.org> (staženo 21. 4. 2014), s. 28.

⁶⁷ Torsten Santavirta, „Web Appendix: How Large Are the Effects from Temporary Changes in Family Environment: Evidence from a Child-Evacuation Program during World War II“, *American Economic Association*, http://www.aeaweb.org/aej/app/app/2010-0219_app.pdf (staženo 14. 2. 2013), s. 2.

⁶⁸ Panhelainen, „Lastensiirottojen toteutuminen Jyväskylässä...“, s. 23.

⁶⁹ Cílem tohoto kroku bylo především uvolnit ženskou pracovní sílu, která v situaci, kdy bylo velké množství mužů na frontě, udržovala v chodu celá některá odvětví průmyslu a např. v případě zbrojního průmyslu byla doslova otázkou přežití země.

terčem náletů (především města na jihu a východě země).⁷⁰ Santavirta uvádí, že předmětem rozšíření se začátkem roku 1942 staly také děti z početných rodin.⁷¹ Přednost při evakuacích měly mít předškolní děti, ale toto pravidlo se neuplatňovalo vždy, často hrály roli například vztahy mezi sourozenci a tak nakonec mezi evakuovanými byla asi polovina dětí školního věku.⁷²

Nejvíce dětí bylo z krajů Viipuri a Uusimaa (viz příloha č. 1), během let 1941 - 1944 z každého z nich bylo evakuováno na 14.000 dětí.⁷³ Transporty častěji využívaly děti z měst a průmyslových oblastí, což bylo dáno tím, že ty byly více ohroženy bombardováním. Ve městech také byla horší potravinová situace, protože na rozdíl od venkovských oblastí, kde byli lidé nabádáni k tomu, aby se zásobili sami, a celou řadu zemědělských produktů si mohli sami vypěstovat, města byla plně závislá na zásobování zvenčí. Oficiálně organizované evakuace se také více týkaly dětí z nižších společenských vrstev.⁷⁴ Děti vyšších tříd sice byly do Švédska často posílány také (ještě o něco více po roce 1942, kdy se pravidla pro zařazení do transportů značně rozvolnila), ale jelikož zpočátku nespádaly do žádné z upřednostňovaných skupin pro evakuaci, rodiče jim převoz do bezpečí museli zajistit individuálně.

3.3 Transporty

Každá skupina evakuovaných prošla během cesty k náhradní rodině několika stádií přerozdělování vždy s cílem snížit sociální rozdíly, tak aby všechny děti měly stejné šance při závěrečném umístění do rodin.⁷⁵ Poté, co se rodiče o možnosti evakuace dozvěděli a co se rozhodli poslat své dítě do Švédska, museli nejprve vyplnit přihlášku. Pokud dítě spadalo do jedné z přednostních skupin, byla přihláška odsouhlasena a dítě bylo posláno ke zdravotní prohlídce. Následně mu byl vytvořen doklad identifikace doplněný fotkou. Celá přihláška byla poslána na místní centrálu LSK, kde dítě zařadili do pořadníku. Vždy bylo třeba čekat na kvóty, podle kterých se určovalo, kolik dětí se může v danou chvíli ze kterého finského kraje připravit k odjezdu. Vybrané děti pak byly společně odvezeny na nádraží a odtud poslány

⁷⁰ Panhelainen, „Lastensiirotojen toteutuminen Jyväskylässä...“, s. 23.

⁷¹ Santavirta, „Web Appendix...“, s. 2.

⁷² Ibid., 3.

⁷³ Ibid., 4.

⁷⁴ Junila, „Wars on the home front“, 217.

⁷⁵ Santavirta, „How Large Are the Effects“, 28.

do shromažďovacího centra - Helsinek, Tornia nebo Umey. S sebou nesměly mít děti peníze a také potravinové lístky od nich byly před cestou vybrány. Každé dítě dostalo obálku, kterou mělo po příjezdu předat náhradním rodičům. Ti ji měli poslat zpět do centrály LSK v Helsinkách a zajistit tak navázání kontaktu dítěte s biologickými rodiči.⁷⁶ Před transportem dostalo každé dítě na krk kartičku se základními údaji (viz příloha č. 7).

V první vlně transportů od prosince 1939 do ledna 1940 byly děti posílány nejprve lodí přes Turku do Stockholmu (viz příloha č. 3). Později se však lodní doprava ukázala jako příliš nebezpečná. Někdy byly lodě ohrožovány ponorkami nebo minami, v pokročilé zimě se také několikrát stalo, že lodě uvízly v zamrzajícím moři a jen s potížemi se dostaly do konečné destinace. Později byla proto lodní přeprava nahrazena letadly na trase Vaasa – Sundsvall. Během Pokračovací války už byla nejčastější vlaková doprava přes Tornio a Haparandu (viz příloha č. 4). Ta se sice jevila jako nejbezpečnější, na druhou stranu však byla dlouhá a úmorná a ohrožovala zdraví dětí. Když transporty začínaly, nemusely děti těsně před transportem podstoupit lékařskou prohlídku. Ty byly zavedeny až v roce 1942 a zahrnovaly krevní testy a rentgen hrudníku. Důvodem bylo to, že do té doby během dlouhých transportů se mezi dětmi šířily choroby jako neštovice či spalničky a uvádí se, že často muselo být bezprostředně po příjezdu do Švédska hospitalizováno až 20% dětí.⁷⁷

3.4 Informování veřejnosti a kritika transportů

Aby měly transporty dostatečný význam, bylo samozřejmě nutné o nich dostatečně informovat veřejnost. Zejména v první fázi během Zimní války se nejprve možnost transportů do Švédska nesetkala s přílišným zájmem. K rychlejšímu toku informací došlo až poté, co se Maja Sander a Hanna Rydh osobně vypravily do Helsinek, aby uspořádaly tiskovou konferenci o transportech. V prvních týdnech hrály také důležitou roli novinové články, radiové vysílání a krátké filmy. V době války byly totiž před každým filmem v kinech promítány krátké informativní snímky o situaci na frontě, vývoji na mezinárodní scéně a různých důležitých událostech ve Finsku i ve světě.⁷⁸ Na lokální úrovni byl také důležitý vliv místních autorit, ústní předání informací o evakuaci a případné doporučení od rodičů, kteří již své dítě do Švédska

⁷⁶ Santavirta, „Web Appendix...“, 5.

⁷⁷ Laurent, „War and the Emerging Social State“, 342.

⁷⁸ Panhelainen, „Lastensiirotojen toteutuminen Jyväskylässä...“, 48.

poslali.⁷⁹ Ve snaze efektivně zpravovat veřejnost vydávala sama LSK tiskové zprávy o průběhu transportů nebo o změnách pravidel pro výběr dětí. Nesmíme si však představovat, že by byl tisk zaplaven desítkami článků o transportech. Většinou měly přednost jiné válečné události, vývoj na frontě apod. Přitom panovala snaha vytvořit pozitivní obraz transportů, aby se rodiče zvažující poslat své dítě do Švédska nezalekli a na poslední chvíli od svého rozhodnutí neustoupili. Média se většinou držela pozitivního a nekritického tónu, který však místy působil snad až příliš nadšeně a proto nedůvěryhodně. Negativa převážně nebyla zmiňována.⁸⁰

Přesto se však tu a tam ozvaly proti evakuaci kritické hlasy, které smysl transportů zpochybňovaly. Prozíravě se obávaly toho, že děti ztratí vazby na Finsko, zvyknou si na jiný způsob života, a že transporty celkově negativně ovlivní jejich tělesný i duševní vývoj. Hrozily se toho, že děti přeruší školní docházku a přepokládaly i problémy po návratu do Finska. Jistý článek z října roku 1941 dokonce spekuloval o tom, že evakuované děti mají ve Švédsku zaplnit mezeru, která vznikla během nepříznivého demografického vývoje během 30. let. Ačkoli byly takto kritické články spíše vzácností a i v nich byla často patrná autocenzura, obávala se finská reprezentace kritiky a v jejím důsledku možného narušení dobrých švédsko-finských vztahů natolik, že v lednu roku 1942 byla zavedena cenzura na „nepřiměřeně kritické“ články o transportech; nadále bylo možné vyjádřit jen dobře podložené obavy. V únoru bylo toto opatření ještě rozšířeno a o evakuacích už bylo možné psát jen to dobré.⁸¹ Také v parlamentu se na začátku evakuace během Pokračovací války ozývaly kritické hlasy a tak příště již nebylo možné kritizovat transporty ani tam.⁸²

3.5 Ve Švédsku

Bezprostředně po příjezdu do Švédska čekal děti podobný postup jako předtím ve Finsku. Také síť zajišťující umístování dětí do náhradních rodin byla obdobně strukturovaná. Děti byly nejprve přepraveny do sanitárních center v těsné blízkosti přístavu nebo nádraží, na které dorazily. Tři největší centra byla ve Stockholmu,

---

⁷⁹ Ibid., 47.

⁸⁰ Ibid., 49.

⁸¹ Ibid., 50.

⁸² Salminen, *Tutkimus suomalaisten sotilasten historiasta*, 5.

Haparandě a měste Umeå.⁸³ Zde děti nejprve prošly zevrubnou lékařskou prohlídkou a odvšivením. Často jim byly úplně ostříhány vlasy, některé děti dokonce vzpomínají, že jim v centru hlavy desinfikovali octem.⁸⁴ Poté byly děti rozděleny do menších skupin a strávily nějaký čas v karanténě. Nejprve byla potřebná doba stanovena na jeden týden, od roku 1944 se prodloužila na 14 dní.⁸⁵ Později děti podstoupily pečlivější lékařskou prohlídku. Prioritou při vyšetření byl jejich zdravotní stav a kontrola, zda netrpí nějakou přenosnou chorobou, zároveň však byla zkontrolována i jejich výživa a zinventarizovány věci, které si z Finska s sebou přivezly. Z těchto stanic byly děti přidělovány a odesílány do center jednotlivých švédských krajů a odtud do konečných destinací. Podle Santavirty není poslední fáze cesty dětí do náhradních rodin příliš zdokumentována a zdá se, že děti byly do rodin umisťovány více méně náhodně, k čemuž ostatně směřovaly i veškeré předešlé kroky. Do jisté míry ji lze zrekonstruovat jen podle vyprávění pamětníků. Jejich zkušenosti lze rozdělit do tří skupin.⁸⁶ Do větších měst většinou přijíždělo více dětí zároveň. Místní autority je pak rozdělovaly do rodin, které již předem oznámily svou ochotu nějaké dítě přijmout. Domnívám se, že tato varianta byla pro děti nejpříjemnější, protože pověřená osoba – většinou starosta, farář, nebo místní učitel – mívala dobrý přehled o tom, jaké dítě by mohlo do rodiny nejlépe zapadnout. V druhém případě se děti a náhradní rodiče shromáždili na faře, ve škole nebo v podobném prostoru a rodiče si na místě z dětí sami vybírali. Tuto zkušenost popisují děti většinou jako značně nepříjemnou. Největší zájem byl totiž o světlovlasá děvčátka, zatímco tmavovlasí chlapci zůstávali v nejistotě až do poslední chvíle;⁸⁷ tato zkušenost má až do dospělosti negativní dopad na sebehodnocení dětí. Pokud navíc společně přicestovali sourozenci, byla jejich šance na přijetí do rodiny menší. V některých případech takové děti přijaly sousedící rodiny, aby se děti mohly stýkat, jindy však byly sourozenci rozděleni a neviděli se po celou dobu pobytu ve Švédsku. Výhodu naopak měly ty děti, které již alespoň do jisté míry ovládaly švédštinu a mohly tak s potenciálními náhradními rodiči již předem komunikovat.⁸⁸ Poslední varianta

---

⁸³ Ve Stockholmu bylo sběrné centrum pro děti, které z Finska připlouvaly lodí z Turku, ve městě Umeå pro ty, kterým byla zajištěna letadlová doprava z Vaasy a v Haparandě se shromažďovaly děti, které přijely vlakem z Tornia.

⁸⁴ Dammert, *Sotalapset*, filmový dokument.

⁸⁵ Santavirta, „Web Appendix...“, 6.

⁸⁶ Ibid., 7.

⁸⁷ Yamanaka, *Finland und seine Verwicklung in den 2. Weltkrieg*, 7.

⁸⁸ Santavirta, „How Large are the Effects...“, 33.

se týkala odlehlých oblastí a malých osad, ve kterých často byla jen jedna rodina schopná a ochotná postarat se o cizí dítě. Taková rodina si náhodně přidělené dítě vyzvedla na nádraží a neměla možnost jinak ovlivnit, jaké dítě bude.⁸⁹

Většinu dětí se podařilo umístit do rodin a zejména během Zimní války byla ochota rodin postarat se o cizí dítě značná. V pozdějších letech však někdy stávalo, že počet dětí převažoval nad počtem rodin schopných dítě přijmout. V takovém případě byly děti umísťovány do dětských domovů.

Jazyková bariéra byla prvním velkým problémem, se kterým se děti musely ve Švédsku potýkat. Jen malá část jich totiž uměla švédsky již před evakuací a zároveň od švédských rodin se neočekávalo, že by uměly finsky. Během aklimatizace značně záleželo na tom, v jakém věku byly děti do Švédska převezeny. Děti ve věku do 3 let se sice lehce naučily švédsky, ale po návratu k biologickým rodičům měly problém s finštinou. Starší děti potřebovaly více času na to, aby ovládly švédštinu a často se jim stávalo, že jim oba jazyky splývaly v jeden a ony kombinovaly švédštinu s finštinou. V krátkodobém horizontu se dětem po příchodu ke švédské rodině stávalo, že na několik týdnů přestaly mluvit úplně. Jedna z pamětnic například vzpomíná, že na tři týdny zcela oněměla: „*Nedokázala jsem plakat... nedokázala jsem mluvit... ani finsky, ani švédsky.*“⁹⁰

K tomu, aby si děti udržely znalost finštiny, sloužila korespondence s finskými rodiči, případně i telefonické rozhovory. U menších dětí, které ještě neuměly psát a číst, však bylo velmi obtížné znalost finštiny podporovat a rozšiřovat, protože písemný kontakt s rodinou u nich nepřicházel v úvahu. Navíc čím delší dobu děti strávily ve Švédsku, tím obtížnější bylo pro LSK udržovat v chodu korespondenci, protože některé finské rodiny vlivem válečných událostí ztrácely s komisí kontakt. Pomoci s jazykovou otázkou mohla školní docházka. Většinou se předpokládalo, že se děti vrátí do Finska ještě před začátkem školního roku, ale velmi často k tomu nakonec nedošlo. Pokud nastoupili do školy ve Švédsku, čekala je ve většině případů výuka ve švédštině. V některých oblastech však byly pro válečné děti zřízeny i třídy s výukou ve finštině.

Dalším důvodem kulturního šoku při příjezdu do Švédska byly velké sociální rozdíly mezi původní finskou rodinou a přijímající rodinou ve Švédsku.⁹¹ V době druhé

⁸⁹ Santavirta, „Web Appendix...“, 7.

⁹⁰ Dammert, *Sotalapset*, filmový dokument.

⁹¹ Junila, „Wars on the Home Front“, 217.

světové války panovala ve Švédsku obecně vyšší životní úroveň, navíc zatímco *sotalapset* pocházely spíše z nižších společenských vrstev, švédské rodiny byly většinou součástí střední nebo vyšší vrstvy. Zatímco ve Finsku také děti často byly jedním z mnoha sourozenců,⁹² ve Švédsku měly jen jednoho či dva a tak se těšily větší pozornosti rodičů. Pokud se dětem v novém domově podařilo navázat dobré vztahy, připadalo jim proto někdy Švédsko jako ráj na zemi.⁹³ Ve svých vzpomínkách jedno z dětí například uvádí, jak překvapující pro ně byl přesun z jednoho malého pokoje, kde ve Finsku žila celá jeho rodina, do dvoupatrového domu se sedmi místnostmi a vlastní kuchyní, který vlastnila jeho náhradní rodina ve Švédsku.⁹⁴ Pro jiné děti bylo Švédsko zemí, kde dostaly „nové, krásné oblečení“, nebo světem, kde „můžete sníst tolik čokolády, kolik jenom chcete.“⁹⁵ Zejména ty děti, které nakonec ve Švédsku zůstaly nadobro, pak svůj příjezd mohou interpretovat jako „druhé zrození“.⁹⁶

3.6 Návraty do Finska

Organizaci návratů po skončení války měla na starosti LSK, která je ve velkém začala zajišťovat v roce 1945. V tomto roce se také do Finska vrátil největší počet dětí. Početné byly i transporty z let 1946 a 1947, kdy bylo ale množství přepravených dětí vždy poloviční oproti předchozímu roku. Komise ukončila svou činnost v roce 1948,⁹⁷ ale individuálně se děti vracely ještě dlouho poté. Organizované návraty dětí trvaly až do roku 1949, kdy se jich už ale vrátilo jen malé množství. P. Kavén odhaduje, že v letech 1945 – 47 bylo zpět do Finska přepraveno kolem 31.000 dětí.⁹⁸

Jedním z nejčastějších problémů po návratu bylo, že děti za dobu pobytu ve Švédsku zcela zapomněly na své finské rodiče a sourozence. Návrat do Finska tak pociťovaly jako další trauma a odloučení od „správné“ rodiny. Když se s transporty do Švédska začínalo, předpokládalo se, že půjde o krátkodobou pomoc a že každé z dětí ve Švédsku stráví jen několik měsíců. Ve skutečnosti se ale pobyt mnohých protáhl

⁹² Ještě před začátkem války začalo Finsko propagovat novou rodinnou politiku podporující vícečetné rodiny. Mít děti se pokládalo za vlasteneckou povinnost každé ženy (také Finsko ve 30. letech po demografické stránce stagnovalo). Pro zdárný vývoj populace mělo být v každé rodině kolem 6 dětí, přičemž 4 byly považovány za minimum.

⁹³ Edvardsen, *Sotalapset*, 139 – 140.

⁹⁴ Christoff, *Sotalapsien kertomaa*, 18.

⁹⁵ Edvardsen, *Sotalapset*, 140.

⁹⁶ Mattson a Miliniemi-Piispanen, „An interview study...“, 34.

⁹⁷ Kavén, *70.000 pientä kohtaloa*, 109.

⁹⁸ Kavén, *Humanitaarisuuden Varjossa...*, 171.

na roky. Finští rodiče často nepočítali s tím, že by na ně jejich děti mohly zapomenout. V perspektivě toho, že některé z dětí byly evakuovány ve věku dvou nebo tří a následně strávily ve Švédsku druhou polovinu života, je tato možnost lépe pochopitelná. Navrátilivší se děti popisují, jak si těžko hledaly cestu k finským rodičům, jak bylo náročné setkat se s pochopením vlastní situace. Jedno z dětí vypráví, jak se po návratu znovu otevřela otázka, proč on musel odejet, zatímco ostatní sourozenci zůstali – zatímco starší sourozenci si bez problémů povídali s rodiči, nebo se k nim šli posadit na klín, malý navrátilce se v nové situaci těžko orientoval, tiše záviděl sourozencům blízkost s rodiči, ale sám jí nedokázal dosáhnout. Ve vlastní rodině si připadal cizí a přebytečný a situace byla ještě zhoršena tím, že ho sourozenci špatně přijali a vysmívali se mu, protože se špatně vyjadřoval finsky.⁹⁹

Jazyk byl další překážka, se kterou se děti musely potýkat. Šlo o jeden z nejdůležitějších faktorů pro to, aby se dobře začlenily jak zpět do rodiny, tak do kolektivu ve škole. Zejména mladší děti však často finštinu zapoměly úplně a roli jejich prvního jazyka nově hrála švédština. I ty děti, které si znalost finštiny udržely, měly ve Finsku často problémy s jazykem. Část dětí se po návratu dále vzdělávala ve školách s výukou ve švédštině, ne všechny však měly tuto možnost. Kromě praktických problémů evakuace u některých dětí vedla i problémům psychickým, zejména k nejasnostem ohledně sebeurčení a ke krizi identity, které mají často přetrvávající vliv až do dospělosti válečných dětí.

Značná část dětí se do Finska z mnoha důvodů po válce nevrátila. Protože Finsko nadále záviselo na zahraniční pomoci, z níž nemalá část přicházela i ze Švédska, nechtělo narušit dobré vzájemné vztahy, a ačkoli původní podmínkou transportů bylo, že se děti po uklidnění situace vrátí do Finska, na konci války finská vláda o návrat dětí nikdy oficiálně nepožádala. Zorganizování návratů tak zůstávalo do značné míry závislé na iniciativě jednotlivců.¹⁰⁰ Když v březnu roku 1946 finská vláda rozhodla, že během roku 1946 se musí do Finska vrátit všechny děti, které tam byly dopraveny prostřednictvím LSK, zvedla se proti navíc tomuto kroku ve Švédsku tak velká nevole, že bylo rozhodnutí přehodnoceno a děti, na které se vztahovalo jedno z následujících kritérií, mohly ve Švédsku zůstat déle:

- Sirotci

⁹⁹ Dammert, *Sotalapset*, filmový dokument.

¹⁰⁰ Korppi-Tommola, „War and Children...“, 449.

- Doma ve Finsku je někdo v rodině nemocný, nebo by dítě v rodině mělo obecně nevyhovující podmínky pro zdárný vývoj
- Probíhající vzdělání ve Švédsku
- Finští rodiče se potýkají s existenciálními těžkostmi; to se zejména vztahovalo na rodiny s mnoha dětmi
- Nevhodné ubytování¹⁰¹

V některých případech si finské rodiny nemohly dovolit zaplatit dítěti převoz zpátky do Finska, a to zejména v situaci, kdy jeden z rodičů nebo i oba během války zahynuli. Vliv jistě měly i narušené vazby mezi dítětem a biologickými rodiči nebo přesvědčení, že ve Švédsku se dítě bude mít lépe. Během průzkumu provedeného po skončení války se ukázalo, že 2/3 rodin jsou ochotné ponechat své dítě trvale ve Švédsku. Jindy učinilo rozhodnutí zůstat ve Švédsku dítě samotné. Další překážkou byly také ve druhé polovině 40. let soudní spory, ve kterých se finští a švédští rodiče přeli o právo dítě si ponechat.¹⁰² Aura Korppi-Tommola uvádí, že finské rodiny byly v soudních přích o péči o dítě znevýhodněny kvůli většinou horšímu sociálnímu postavení a podmínkám, ve kterých by dítě vyrůstalo, a také kvůli nedostatečné právní osvětě a podpoře ze strany finských autorit. Soudní procesy se navíc odehrávaly ve Švédsku, po konzultaci se švédskými psychology a finští rodiče, kteří většinou švédštinu neovládali, u soudů jen těžko hledali zastání.¹⁰³

3.7 Kolik bylo válečných dětí?

Dostávám se k poslední otázce – kolika dětí se transporty týkaly? Informace v literatuře se značně rozcházejí a téměř není možné dojít k jednoznačnému závěru. Kromě znovuotevření diskuze o dětských transportech je ostatně nalezení pravdy o počtu evakuovaných dětí jedním z cílů asociací sdružujících *sotalapset*. Čísla se většinou pohybují od 65.000 do 80.000, přičemž nejčastěji uváděných je asi 70.000 dětí. Přitom ještě ohledně transportů v období Zimní války se zdroje shodují na 12.000 evakuovaných, přičemž 9.000 z tohoto počtu mělo být dětí. Proč je tedy tak těžké se evakuovaných dětí dopočítat?

Jeden problém spočívá v tom, že některé prameny uvádějí společně děti evakuované do Švédska, Dánska a Norska, zatímco jiné pracují jen s dětmi ve Švédsku.

¹⁰¹ Kavén, *70.000 pientä kohtaloa*, 106 – 108.

¹⁰² Saffle, „Children, War and the rhetorics...“, 97.

¹⁰³ Korppi-Tommola, „War and Children...“, 449.

Také časové vymezení se může lišit a první (menší) vlna evakuací ze Zimní války v celkovém součtu není zahrnuta. Přitom ale často není z literatury snadné odhadnout, o kterou z uvedených možností se jedná. Velkou neznámou, se kterou se v pracích o transportech často pracuje, je počet dětí, kterým převoz do Švédska zajistili rodiče individuálně a které proto nejsou zachyceny ve statistikách organizací zaštiťujících evakuaci. Vzhledem k tomu, že během druhé světové války ve Finsku neexistoval způsob, jak tyto přesuny evidovat, jedná se v tomto případě o pouhý odhad. Navrhovaná čísla se pohybují od 10.000 až po 24.000 dětí.

Dalším faktorem, který přispívá k nejasnostem o konečném počtu zúčastněných dětí, je skutečnost, že mnohé děti nebyly evakuovány pouze jednou. Většina dětí z první vlny evakuací během Zimní války se po jejím skončení vrátila zpátky do Finska. Po začátku Pokračovací války však došlo k mohutné vlně transportů, ve které znovu putovaly do Švédska. V některých případech tam děti zůstaly až do skončení války, výjimkou nejsou ale ani ty děti, které se znovu vrátily k finské rodině, když se zdálo, že se situace na frontě uklidnila, a když se zlepšila potravinová a zásobovací situace, ale po velké sovětské ofenzívě z roku 1944 je rodiče do Švédska poslali ještě jednou. Některé z dětí tak cestu do Švédska a zpátky podnikly během let 1939 – 1945 až třikrát.

Podobný problém nastává i při stanovování počtu dětí, které nakonec ve Švédsku zůstaly natrvalo. Zde se čísla pohybují mezi 7.000 a 15.000 dětmi. Opět jde o důsledek kombinace výše zmiňovaných faktorů.

Při mém vlastním pátrání po konečném počtu, jsem se pokusila zjistit, zda se dá vysledovat nějaká souvislost mezi uváděným počtem dětí a typem zdroje či pramene, ve kterém je tato informace obsažena. Předpokládala jsem, že v pracích válečných dětí by mohlo být číslo spíše nadhodnoceno. Tato domněnka se mi nakonec nepotvrdila, naopak jsem zjistila, že nejvyšší počet 80.000 dětí uvádí především anglicky psaná literatura, což může být dáno tím, že většinou pracuje se stejnými zdroji. Toto číslo je však uvedeno například i na pomníku válečných dětí v Torniu.¹⁰⁴ Naopak ve finsky psaných pracích je nejčastěji uváděno 70.000 dětí. Domnívám se, že tato ve Finsku nejrozšířenější, je důsledkem velkého vlivu Kavénovy knihy *70.000 pientä kohtaloa*, která byla první prací na toto téma a ze které čerpá většina pozdějších prací. Navíc na ní

---

¹⁰⁴ Původně jsem se domnívala, že to budou právě pomníky, kde se bude vyskytovat nejvyšší číslo, snad aby dodalo rozsahu transportů na významu. Nakonec jsem však zjistila, že většina pomníků či pamětních desek konkrétní číslo vůbec neuvádí. Naopak operuje s obraty jako „mnoho tisíc dětí“ a podobně. Pokud už se nějaká číselná informace objeví, nejde o celkový počet dětí, ale uvedena je informace o tom, kolik dětí odjízďelo do Finska z daného přístavu či nádraží.

staví i většina příspěvků v masmédiích. Sama se k tomuto číslu také přikláním, protože na rozdíl od autorů, kteří uvádějí vyšší čísla, aniž by byla zřejmá cesta, kterou se k nim dopracovali, Kavén poměrně přesvědčivě uvádí archivním výzkumem podložené odhady, kolik dětí bylo evakuováno v jednotlivých vlnách transportů.

4 Válečné děti v současnosti

V této kapitole se věnuji současnému rozměru evakuace dětí. Nejprve se zaměřím na to, jak zkušenost s transporty poznamenala jejich účastníky v dlouhodobé perspektivě a následně se budu věnovat nové vlně zájmu o toto téma, která se zvedla v 90. letech minulého století, a tomu, jak jsou válečné děti připomínány v současnosti a jak usilují o větší prostor v rámci veřejného diskursu. V poslední části kapitoly se pokouším najít vysvětlení pro dlouhé období nezájmu o toto téma a pro nárůst zájmu v posledních letech.

4.1 Dlouhodobé důsledky transportů

Vyhodnotit dopady transportů na zúčastněné děti nebylo možné hned. Bezprostředně po válce bylo třeba zabývat se důležitějšími věcmi a nutno také podotknout, že ačkoli v té době již existovaly sporadické studie o tom, jak může dlouhodobé odloučení od rodiny dítě negativně poznamenat,¹⁰⁵ nebylo jim ve Finsku věnováno příliš pozornosti. Až později se dětem dostalo odborného zájmu, a to nejprve z řad psychologů, kteří tuto skupinu vnímali jako dobrý vzorek přirozeného experimentu, který by pouze z vědeckých důvodů nebylo možné a etické realizovat. Názory na to, zda a nakolik byly transporty nutné a smysluplné v porovnání s negativními dlouhodobými dopady na život dětí, se dodnes liší a ani současné studie se v závěrech neshodují. Podle některých měla většina dětí zůstat ve Finsku, protože zkušenost transportu stále negativně pociťují,¹⁰⁶ podle jiných se děti se separací od biologické rodiny vyrovnaly dobře, ve Finsku by měly mnohem horší podmínky a zkušenost jim nepřinesla větší újmu.¹⁰⁷ Většina z nich se však shoduje v tom, že se současnou znalostí by se Finové již rozhodli jinak, své děti by do zahraničí neposlali a zcela jistě by je nenechali zapomenout na svůj mateřský jazyk, kulturu a rodiče.¹⁰⁸

Některé studie zjednodušují dlouhodobé dopady na tvrzení, že zatímco válečné děti dosáhly menšího vzdělání, v porovnání s průměrnou finskou populací se až do současnosti těší lepšímu zdraví.¹⁰⁹ I tyto závěry je však nutné neustále přehodnocovat,

¹⁰⁵ Mezi nejznámější a nejvlivnější patřila práce Anny Freud a Dorothy Burlingham *War and Children* z roku 1943, která analyzovala dopady od rodičů na příkladu britských dětí.

¹⁰⁶ Salminen, *Tutkimus suomalaisten sotilasten historiasta*, 6.

¹⁰⁷ Eila Räsänen, „Evakuoitujen lasten kokemuksista“, in *Lapsi ja sota*, ed. Marianne Kahnert et al. (Jyväskylä: Gummerus, 1984), 90.

¹⁰⁸ Aura Korppi-Tommola, "War and children...", 450.

¹⁰⁹ *Ibid.*, 450.

jak se zvětšuje množství studií, které se dětmi zabývají. Nejnovější průzkumy naznačují, že v dospělosti se evakuované děti musí potýkat s více problémy než děti, které zůstaly během války s rodiči.¹¹⁰ V dětství prožitý stres se u nich v současnosti projevuje vyšším rizikem kardiovaskulárních onemocnění, cukrovky a psychických problémů.¹¹¹

Jsou to právě dopady na psychiku, kterým je věnováno nejvíce pozornosti. Děti často zkušenost popisují jako těžkou až traumatizující, většinou však na ní dokážou najít i něco dobrého. Zdůrazňují například schopnost ovládat více jazyků a i v dospělosti se rychle přizpůsobovat novým podmínkám.¹¹² Někteří oceňují i to, že jejich vlastní děti mohou hledat zázemí i dvou dvojic prarodičů.¹¹³ V dlouhodobých studiích se však ukazuje, že s rostoucím věkem je u těchto lidí o 20 % vyšší pravděpodobnost výskytu depresivních symptomů, přičemž při odloučení od rodiny trvajícím déle než tři roky se toto riziko stupňuje až na 33%.¹¹⁴ Už od počátku také děti trpěly sníženým sebehodnocením, které bývá interpretováno jako důsledek „odmítnutí“ rodiči, které si děti mohly vykládat jako nedostatek lásky nebo trest za to, že pro rodiče „nejsou dost dobré“. Častá je například nejistota formulovaná slovy jako „Jak mě mohla matka mít ráda, když mě poslala pryč?“¹¹⁵ Zároveň měly problém s vytvořením vlastní koherentní identity. Bez ohledu na to, zda se nakonec vrátily do Finska, nebo zůstaly trvale ve Švédsku, totiž vždy část jejich vzpomínek zůstávala okolím nepochopena a nereflexována¹¹⁶ a dětem se nedařilo spojit švédskou a finskou zkušenost v jeden celek, aniž by jedna z nich nebyla významně potlačena. Slovy P. Kavéna: „*Část nás je naprosto cizí našim rodičům.*“¹¹⁷

¹¹⁰ „Suomen „sotalapsia“ tutkittiin: Voimakas stressi lapsena altistaa sydänsairauksille“, *Uusi Suomi*, 5. listopadu 2013, <http://www.uusisuomi.fi/tiede-ja-ymparisto/63789-suomen-sotalapsia-tutkittiin-voimakas-stressi-lapsena-altistaa> (staženo 30. 1. 2014).

¹¹¹ „Finnish children sent to Sweden to avoid war suffered more than those who stayed“, Academy of Finland, <http://www.aka.fi/en-GB/A/Academy-of-Finland/Media-services/Releases1/Finnish-children-sent-to-Sweden-to-avoid-war-suffered-more-than-those-who-stayed/> (staženo 12. 10. 2013).

¹¹² Salminen, *Tutkimus suomalaisten sotilasten historiasta*, 7.

¹¹³ Aura Korppi-Tommola, "War and children...", 450.

¹¹⁴ Annu-Katriina Personén et al., „Depressive symptoms in adults separated from their parents as children – A Natural experiment during World War II“, *American Journal of Epidemiology* 166, č. 10 (září 2007): 1131, <http://www.ebsco.org> (staženo 5.5. 2014).

¹¹⁵ Dammert, *Sotalapset*, filmový dokument.

¹¹⁶ V rodinách se po návratu o evakuaci většinou nemluvalo, šlo o uzavřenou kapitolu 399 ke které bylo příliš bolestné se vracet.

¹¹⁷ Kavén, *Humanitaarisuuden Varjossa...*, 260.

Odtud pramenil trvalý pocit ztráty a nejistoty - někteří sami sebe chápou jako sirotky, jejichž rodiče ještě žijí, nebo válečné veterány, jejichž zranění jsou však skryta hluboko pod povrchem. K této představě odkazoval např. již v roce 1982 radiový pořad *Mitä sitten tapahtui... kun lapsetkin palasivat sodasta invalideina*, ve kterém děti hovořily o problémech s vlastní identitou a jehož název lze volně přeložit jako „Co se stane, když se děti z války vrátí jako invalidé“.¹¹⁸ Jiní prázdnotu popisují slovy jako „nemám kořeny“, „nejsem nikdo“ nebo „je to jako černá díra.“¹¹⁹ V praktickém životě se tato neukotvenost a nejistota, kam patří, projevuje častými cestami z jedné země do druhé a neschopností se usadit.¹²⁰

Kromě zmiňovaných problémů se u válečných dětí liší i některé demografické ukazatele, u kterých je ale dohledávání souvislostí se zkušenostmi z dětství spíše problematické. Mezi evakuovanými dětmi by v dospělosti měl být vyšší počet rozvodů, vyšší riziko nezaměstnanosti, ženy mají průměrně větší počet dětí a celá skupina je více ohrožena škodlivými návyky jako kouření a nadměrné pití alkoholu. Mezi válečnými dětmi je také údajně vyšší míra kriminality. Nesmíme zapomínat, že takto zobecněné dopady se u každého jednotlivce mohou značně lišit v závislosti na celé řadě faktorů. Mezi ně patří například délka pobytu ve Švédsku, předchozí znalost švédštiny, věk v době transportu, nebo to, zda bylo dítě evakuováno samo nebo se sourozenci a zda s nimi i po příjezdu do Švédska zůstalo v kontaktu.

4.2 Obnovení zájmu o téma

První vlna literatury na toto téma začala vznikat již během druhé světové války a krátce po ní. Šlo však vesměs o publikace propagující transporty, jejichž účelem bylo seznámit rodiny s možností poslat některé z dětí do Švédska, a které proto transporty prezentovaly v tom nelepším světle.¹²¹ Krátce po válce nastala odmlka, během které *sotalapset* jako by upadly v zapomnění. Znovu se jim literatura začala věnovat sporadicky až od konce 70. let 20. století. V té době už byla překonána „děkovná fáze“ a na problematiku se začalo nahlížet kritičtěji. K tomu přispěla i skutečnost, že autory

¹¹⁸ Ibid., 253.

¹¹⁹ Mattson a Maliniemi-Piispanen, „An Interview study...“, 31.

¹²⁰ Aura Korppi-Tommola, "War and children...", 450.

¹²¹ Mezi nejrozšířenější publikace tohoto typu patřila ještě v době války prošvédsky orientovaná brožura *Suomen lasten kiitos Ruotsille* (volně lze název přeložit jako „Děk finských dětí Švédsku“).

prvních prací na toto téma byly samy válečné děti, které se prostřednictvím biografii a autobiografií snažily vypořádat s tímto (často traumatickým) prožitkem z dětství.¹²²

Ještě více byla debata oživena v 90. letech 20. století. Jak jsem již zmiňovala, transporty byly od počátku provázeny žhavými debatami mezi jejich zastánci a odpůrci, které však byly později utlumeny zavedením cenzury této otázky. Předzvěstí nového dění byl nárůst asociací sdružujících válečné děti, které si kladou za cíl rozšíření povědomosti o transpotech a rozdmýchání debaty na toto téma. Zároveň mají dětem sloužit jako platforma pro setkávání a výměnu zkušenosti a názorů, v rámci debat pomáhají účastníkům strukturovat prožitky a následně se s nimi vyrovnat.¹²³ Náplní činnosti některých sdružení tak je například i pomoc při sepisování prožitků či pamětí, které má na válečné děti terapeutický účinek stejně jako sdílení příběhů s lidmi s podobnou zkušeností. První asociace byla založena roku 1991 v Kemi¹²⁴ a v současné době je jich ve Finsku patnáct, několik dalších organizací navíc sdružuje válečné děti ve Švédsku a v Dánsku.¹²⁵

Projevem nové vlny zájmu jsou i pomníky na veřejných prostranstvích, které tyto události připomínají a díky nimž se dětské transporty dostávají více do obecného povědomí a získávají tak prostor i v rámci národního narativu, ve kterém ještě donedávna převažoval především velký obraz válečného hrdinství v době Zimní a Pokračovací války. První takový pomník byl odhalen roku 1997 v Kemi (viz příloha č. 8). Je pojmenován „Malá věčnost“ *Pieni ikuisuus* a má být připomínkou všech dětí, jejichž život byl ovlivněn válečnými událostmi.¹²⁶ Jeho autorkou je další ze *sotalapset* Sanna Koivisto. Ještě častější jsou pamětní desky umístěvané na nádražních budovách nebo v přístavech, odkud byly transporty vypravovány. Můžeme je najít např. na vlakových nádražích v Helsinkách, Hämeenlinně, Kotce, Pori a Tampere (viz příloha č. 9) nebo v přístavu v Turku. Skulptura připomínající mimo jiné i švédskou pomoc finským dětem je také umístěna ve Švédsku nedaleko Stockholmského přístavu (viz příloha č. 10). Každá podobná připomínka ve veřejném prostoru získává válečným dětem trochu více pozornosti. Jako náznak toho, že se příběhy dětí pomalu stávají i oficiálně uznávaným a reflektovaným tématem, můžeme interpretovat i skutečnost, že

¹²² Pahnalainen, *Lastensiiirtojen toteutuminen Jyväskylässä...*, s. 6.

¹²³ Kavén, *Humanitaarisuuden Varjossa...*, 263.

¹²⁴ Pahnalainen, *Lastensiiirtojen toteutuminen Jyväskylässä...*, s. 4.

¹²⁵ „Linkit“, *Krigsbarn/Sotalapsi*, <http://www.sotalapset.fi/10> (staženo 3. 5. 2014).

¹²⁶ Kavén, *Humanitaarisuuden Varjossa...*, 261.

když v dubnu roku 2005 válečné děti odhalovaly pomník v hraničním městě Haparanda-Tornio (viz příloha č. 11), zúčastnili se slavnostní události jak švédský král Karel XVI. Gustav, tak tehdejší finská prezidentka Tarja Halonen. I tentokrát byla autorkou pomníku žena se zkušeností s dětskými transporty – Anna Jäämeri-Ruusuvuori.¹²⁷

Zásluhu na rozšíření povědomí o dětských transportech z Finska mají nepochybně i dokument *Sotalapset* z roku 2003 a film *Moje matka*, o kterém píše v úvodu. Podle A. Kuusisto-Arponen se zejména tento film podílel na prolomení mlčení, které ve veřejném prostoru o tomto tématu panovalo. Ačkoli příběhy válečných dětí v době jeho vzniku již nebyly zcela neznámé, síla „kolektivního mlčení“ byla natolik velká, že vyprávění jednotlivců nemohla najít cestu do veřejného diskursu. Díky vizualizaci se každý mohl vžít do pocitů malého chlapce na cestě do Švédska a zpátky a vzhledem k tomu, že film překonává útržkovitá vyprávění pamětníků a představuje ucelený a komplexní příběh jednotlivce, stává se jím zprostředkovaná zkušenost pro mnohé uchopitelnější.¹²⁸

V posledních letech se také objevují hlasy, které se snaží poukázat na špatné zkušenosti dětí ve švédských rodinách. Nejvýraznější z pokusů je zatím dokument *Osoitelappu tuntematon*, který v roce 2012 ve Švédsku natočila režisérka Eija Sarinko. Podle ní kolem 10 % evakuovaných dětí zažilo ve Švédsku od náhradních rodičů či blízkých příbuzných násilí nebo sexuální zneužívání. Jeden z protagonistů například ve filmu zmiňuje, že jeho vůbec první vzpomínka je na to, jak jej nevlastní matka bije.¹²⁹ Přitom se dokument nesnaží zpochybnit dobrý úmysl stojící za přípravou transportů, spíše zdůrazňuje chyby v jejich provedení a nedostatečné kontroly v rodinách, kam byly děti umístěny.¹³⁰ Cílem dokumentu bylo vytvořit bývalým válečným dětem s traumatickou zkušeností prostor, ve kterém by se mohly s tématem vyrovnat, a také jim zajistit publicitu, která by mohla napomoci získání oficiální omluvy a dokonce i

¹²⁷ „Ruotsin Kuningas paljasti sotalapsipatsaan“, MTV Uusimmat, <http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/ruotsin-kuningas-paljasti-sotalapsipatsaan-/1978296> (staženo 2. 2. 2014).

¹²⁸ Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen, „Transnational sense of place – cinematic scenes of Finnish war child memories“, *Journal of aesthetics & culture*, č. 3 (květen 2011), <http://www.aestheticsandculture.net/index.php/jac/article/view/7178/8530> (staženo 30. 4. 2014).

¹²⁹ „Finnish war children open up about abuse“, *YLE Uutiset*, 1. listopadu 2012, http://yle.fi/uutiset/finnish_war_children_open_up_about_abuse/6359929 (staženo 12. 1. 2014).

¹³⁰ „Osoitelappu tuntematon – dokumentti käsittelée sotalasten kokemia hirveyksiä“, *Sveriges Radio*, 31. října 2012, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=185&artikel=5330025> (staženo 13. 3. 2013).

odškodného od obou zúčastněných států.¹³¹ Zatím totiž děti s trpkostí poukazují na to, že na ně švédský stát zapomíná.¹³² Určitou naději vkládaly do připravovaného zákona, podle kterého mělo Švédsko odškodnit děti, které v letech 1920 – 1980 trpěly špatným zacházením v náhradních rodinách a dětských domovech. Tento zákon se však nevztahoval na finské děti.¹³³

4.3 Proč nyní?

Proč se tedy tak intenzivního zájmu dostalo válečným dětem zrovna v 90. letech, zatímco ještě v 70. a v 80. letech se i přes snahu větší zájem společnosti podnítit nepodařilo?¹³⁴ A jak vysvětlit po desetiletí trvající nezájem? Tyto otázky by si zasloužily samostatné prostudování. Pokusím se je však na základě prostudované literatury zodpovědět alespoň krátce. Roli hrála zřejmě kombinace více faktorů. Sue Saffle ve své práci nabízí několik možností. Vysvětlení hledá v tom, že v době studené války bylo třeba všechna témata související s konfliktem se Sovětským svazem pojímat velmi opatrně, v tom, že ztráty a újmy u jiných skupin obyvatelstva byly chápány jako větší a závažnější a pro děti bylo těžké porovnávat svou zkušenost s utrpením ostatních, a důvody dlouhého mlčení nachází dokonce i ve stoickém přístupu Finů zakořeněném v národní vlastnosti - *sisu*.¹³⁵ Obecněji se mluví o tom, že se děti musely potýkat s odmítnutím svých výpovědí na dvojí úrovni – ve vlastní rodině a ve státě vedeném diskursu,¹³⁶ přičemž obě tyto překážky v 90. letech zmizely.

Bezprostředně po skončení války se krátkou dobu k válečným událostem nikdo nevracel. Společnost byla zahlcena psychickou únavou z hrůz války, kvůli neustálému strachu a přítomnosti násilí v předchozích letech navíc jednotlivé tragické příběhy

¹³¹ „Tv-dokumentti kaltoin kohdelluista sotalapsista: Osoitelappu tuntematon“, *Sveriges Radio*, 1. listopadu 2012, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2512&artikel=5331467> (staženo 13. 3. 2013).

¹³² „Kaltoin kohdellut sotalapset vaativat Ruotsilta hyvitystä“, *Turun Sanomat*, 14. srpna 2012, <http://www.ts.fi/uutiset/ulkomaat/378896/Kaltoin+kohdellut+sotalapset+vaativat+Ruotsilta+hyvitysta> (staženo 4. 5. 2014).

¹³³ „Sotalapset jäämässä ilman hyvitystä“, *SVT Nyheter*, 20. června 2012, <http://www.svt.se/nyheter/uutiset/sotalapset-jaamassa-ilman-hyvitysta> (staženo 30. 6. 2013).

¹³⁴ Marjut Lindberg, „Over 70.000 children sent to Sweden to avoid war sixty years ago“, *Helsingin Sanomat*, 31. října 2004, <http://www.hs.fi/english/article/Over+70000+children+sent+to+Sweden+to+avoid+war+sixty+years+ago/1076154414241> (staženo 23. 11. 2013).

¹³⁵ Jde o těžko přeložitelný termín označující kombinaci odhodlání, životaschopnosti a síly překonávat bez zbytečných stížností jakékoli překážky.

¹³⁶ Kuusisto-Arponen, „Transnational sense of place...“

ztratily na síle a kolektivní paměť vůči nim dočasně otupěla.¹³⁷ Finsko se navíc po válce snažilo najít cestu k vyrovnané spolupráci jak se Západem, tak s Východem a v zájmu udržení dobrých vztahů se Sovětským svazem bylo třeba vyvarovat se přílišného připomínání nedávného konfliktu. Od konce 40. do 60. let 20. století se ve finské historiografii mluví o době „vynuceného ticha“. Termín je však trochu zavádějící, protože ačkoli na nejvyšší oficiální úrovni se představitelé státu zdržovali vzpomínek na válku či dokonce kritiky role SSSR v ní, mezi historiky při psaní národních dějin přetrvával nacionální tón oslavující finské hrdinství.¹³⁸ V kolektivní paměti pak byl obraz války utvářen především vyprávěním válečných veteránů.¹³⁹ Od konce 60. a na začátku 70. let se začal prosazovat kritičtější pohled na vlastní historii, nastoupila nová poválečná generace inklinující k levici, což se v historiografii v celé Evropě projevilo zájmem o dějiny každodennosti a do historického bádání byly postupně zahrnovány i dosud marginalizované skupiny a byl zpochybňován přetrvávající narativ „velkých“ národních dějin.¹⁴⁰ Ještě patrnější byl tento trend v 80. letech, kdy byly při (teď už veřejných) vzpomínkových akcích připomínán i podíl žen na válečném úsilí a do té doby opomíjená ženská práce v nemocnicích, továrnách a především zbrojním průmyslu, která během válečných let udržela zemi v chodu, je postavena naroveň vojenskému nasazení mužů na frontě.¹⁴¹

Po skončení studené války a rozpadu Sovětského svazu došlo k otevření mnoha otázek, kterým se do té doby finská politická reprezentace z opatrnosti vyhýbala. Šlo o jedinečnou možnost k přestavbě a přehodnocení celého finského národního narativu a zvedla se mocná vlna zájmu o Zimní a Pokračovací válku. Zahrnovány začaly být – jakkoli opatrně – i další dosud přehlížené skupiny, například váleční sirotci, lidé evakuovaní z Karélie, váleční invalidé a samozřejmě i válečné děti.¹⁴² K tomu přispěl i boom orální historie, nebývalý zájem o příběhy „obyčejných lidí“ a jejich rostoucí ochota sdílet své zážitky s ostatními.

---

¹³⁷ Tinna Kinnunen a Markku Jokisipilä, „Shifting images of „Our wars“ – Finnish memory culture of World War II“, in *Finland in World War II – History, memory, interpretations*, Tiina Kinnunen a Ville Kivimäki, eds. (Leiden, Boston: Brill, 2012), 440.

¹³⁸ *Ibid.*, 437 – 440.

¹³⁹ *Ibid.*, 442.

¹⁴⁰ Ostatně také teprve v této době se etablují samostatné dějiny dětství.

¹⁴¹ Kinnunen a Jokisipilä, „Shifting images...“, 461.

¹⁴² *Ibid.*, 461.

Také v životě jednotlivců našly změny, které přispěly k volnější diskuzi o jejich zkušenostech ve Švédsku. V mnoha případech byl prožitek pro celou rodinu natolik bolestný, že se o něm po návratu dítěte již nikdy nemluvalo.¹⁴³ Šlo o uzavřenou kapitolu, která měla místo v myslích všech zúčastněných, ale ke které se nahlas nikdo nevracel. Rodiče nepovažovali za nutné ani za vhodné se událostmi zaobírat a děti se setkávaly s nepochopením toho, že by vůbec mohly na svou biologickou rodinu úplně zapomenout.¹⁴⁴ Častým důsledkem bylo to, že děti měly problém se samy se svou zkušeností vyrovnat. V 90. letech ale došlo ke generační výměně. Řada dětí již dosáhla pokročilého věku a zároveň mnohým z nich již zemřeli rodiče. Místo diskutování o transporthách s rodiči, ve kterých už jen zmínka o transporthách vyvolávala pocit viny a snažili se jí raději vyhnout,¹⁴⁵ tak narativ o evakuaci nabyl formy vyprávění dětských zážitků vlastním vnoučatům. Důchodový věk účastníků také vedl k potřebě hodnotit vlastní život, vracet se k nedořešeným epizodám a vnitřně se s nimi vyrovnat a zároveň umožnil válečným dětem trávit více času v organizacích pro válečné děti a šířením veřejného povědomí o transporthách. Vyprávění pro ně navíc může fungovat i jako terapie stále nezpracovaného traumatu, protože během něj nacházejí pochopení, možnost o svých zkušenostech mluvit nahlas, která jim do té doby byla upírána, a dává jim naději, že časem se jednotlivým dětským příběhům podaří včlenit do národních dějin.

Jejich příběhy si však cestu do kolektivní paměti stále hledají jen pozvolna. V obecném povědomí totiž stále přetrvává spíše hrdinské pojetí války, kde strádání bylo odměněno uhájením národní nezávislosti. Do takového obrazu příběhy dětí zatím příliš nezapadají. Aby totiž společný narativ fungoval a udržoval heroickou představu národa, musí být prožité utrpení něčím ospravedlnitelné. Traumata dětí (která jsou v současné době vnímána spíše jako zbytečná) tak v něm z politického i morálního hlediska hledají místo jen stěží.¹⁴⁶ Přesto však spolu s vyprávěními dalších marginalizovaných skupin dodávají obrazu války hloubku, a ačkoli se tak velké národní dějiny tříští, získávají zároveň další rozměr.

---

¹⁴³ Pauliina Grönholm, „A Second home left blind in Skåne“, *Helsingin Sanomat*, 31. října 2004, <http://www.hs.fi/english/article/A+second+home+left+blind+in+Sk%C3%A5ne/1076154414390> (staženo 23. 1. 2014).

¹⁴⁴ Leena Virtanen, „Finland’s war children: new documentary about a bitter legacy“, *Helsingin Sanomat*, 11. listopadu 2003, <http://www2.hs.fi/english/archive/news.asp?id=20031111IE15> (staženo 12. 1. 2014).

¹⁴⁵ Kavén, *Humanitaarisuuden Varjossa...*, 260.

¹⁴⁶ Kinnunen a Jokisipilä, „Shifting images...“, 472 – 474.

Oficiální pojetí dějin, kolektivní paměť a paměti jednotlivců a rodin se navzájem prolínají, ovlivňují a jedno může být změněno prostřednictvím druhého.¹⁴⁷ Zejména pro kolektivní paměť jsou důležité rodinné narativy a dokud se zkušenost válečných dětí nezmiňovala ani na úrovni rodin, nemohla si najít cestu do velkého obrazu národních dějin.¹⁴⁸ Domnívám se proto, že politické i generační změny v 90. letech jsou uvěřitelným vysvětlením nové vlny zájmu o evakuaci dětí během druhé světové války.

---

¹⁴⁷ Karen Armstrong, „Ambiguity and Remembrance: Individual and Collective Memory in Finland“, *American Ethnologist* 27, č. 3 (srpen 2000): 591 – 608, <http://www.jstor.org> (staženo 29. 1. 2012).

¹⁴⁸ Kinnunen a Jokisipilä, „Shifting images...“, 436.

5 Závěr

Evakuace finských dětí do Švédska byla největší akcí tohoto druhu v dějinách a není mnoho pochyb o tom, že byla motivována dobrým úmyslem. Přesto však dodnes zůstává spíše temnou epizodou finských dějin. Na jednu stranu je často interpretována jako další z důkazů švédsko-finského přátelství a spřízněnosti, na stranu druhou se v poslední době stále častěji otevírají otázky o její smysluplnosti. Mnoha dětem (zejména těm, které do Švédska putovaly za lékařskou péčí) evakuace jistě zachránila život. Pro mnohé jiné však byla neopodstatněným zásahem do života, který si dodnes v sobě nesou jako traumatizující zkušenost. Většina vědeckých prací i samotných dětí se v současnosti shoduje na tom, že podobnou akci by již Finsko znovu neuskutečnilo, nebo že by k ní došlo v mnohem menší míře a vztahovala by se jen na děti skutečně ohrožené na životě.

V bakalářské práci jsem se pokusila nastínit průběh transportů, život dětí ve Švédsku i po návratu ve Finsku. Doufám, že práce v budoucnu poslouží dalším zájemcům o toto téma třeba jako odrazový můstek k dalšímu výzkumu. Mne samotnou nejvíce zaujala otázka dlouhého mlčení o tomto tématu a jeho (nezáměrného) vymazání z kolektivní paměti. Proto jsem jí věnovala poslední kapitolu. Po prostudování literatury jsem došla k závěru, že toto „ticho“ bylo důsledkem kombinace politických i osobních životů. Na jednu stranu bylo třeba mluvit o všech tématech vztahujících se k době druhé světové války velmi opatrně, aby se nenarušily dobré vztahy se Sovětským svazem, zároveň také vzpomínky „válečných dětí“ nezapadaly do narativu velkých a hrdinských dějin. Na druhou stranu bylo pro děti obtížné mluvit o svých zkušenostech i ve vlastních rodinách, protože jejich rodiče často pociťovali vinu a nechtěli se v rozhovorech k tomuto tématu vracet. Tento problém vyřešila až generační výměna. Jak *sotalapset* dosáhly důchodové věku, mají také více času věnovat se šíření povědomí o dětských transportech a zároveň samy pociťují potřebu se se svými vzpomínkami nadobro vypořádat. K většímu zájmu o toto téma přispěly také demokratizující tendence v historiografii a vzestup orální historie.

Summary

During the Second World War, some 70,000 Finnish children were evacuated to the safety in Sweden (some of them also to Norway and Denmark). The evacuation was executed during several waves which to a large extent followed the on-goings on the front. The idea to accept children originated in Sweden (which had already had some experience with taking care of foreign children from the time shortly after the First World War) and Finnish authorities were not at first very enthusiastic about this idea, as they would rather prefer some more direct help in the war against the Soviet Union. However, they finally agreed and the first transport left Finland in December 1939. It is estimated that during the Winter War, some 12.000 people were evacuated, 9.000 of which were children. Two waves during the Continuation War were even larger.

At first, children were transported by ships from Turku to Stockholm, but this route soon proved to be too dangerous. Another possibility was air transport from Vaasa to Sundvall, but the most common one was the transport by train via Tornio and Haparanda. In Sweden, children were placed in foster families. After the end of World War II it was time for the children to return home. However, some of them had already forgotten the Finnish language or even their biological parents. At the end, approximately 15.000 children stayed in Sweden for good. For many children, the transports and separation from parents was a traumatic experience which influences their lives even today.

Despite its magnitude, this episode of Finnish history was not much known until recently. Only since the 1990's, the „war children“ have gained more public attention. It seems that the previous lack of interest was caused by the combination of political factors and development in the personal lives of the children. During the previous decades, the children had to cope with the denial of their experiences on two levels – by the state and by their own family. During the Cold War, the conflict with the Soviet Union was mentioned only rarely and guardedly. Years of this „imposed silence“ led after the end of the Cold War to a new wave of interest in the World War II. Thanks to a generational shift, *sotalapset* are also more willing to share their experiences. This was supported also by the oral history boom.

Seznam zdrojů

Literatura

Karen Armstrong, „Ambiguity and Remembrance: Individual and Collective Memory in Finland“, *American Ethnologist* 27, č. 3 (srpen 2000): 591 – 608, <http://www.jstor.org> (staženo 29. 1. 2012).

Annu Edvardsen, *Sotalapset* (Jyväskylä: Gummerus 1977).

Martti Häikiö, *A Brief History of Modern Finland* (Lahti: University of Helsinki, 1992).

Zdeněk Hojda, „Jako ježek v nebezpečí: Klikaté cesty švédské neutrality za 2. světové války“, *Dějiny a současnost*, č. 10 (říjen 2009),

<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2009/10/jako-jezek-v-nebezpeci-/> (staženo 13. 3. 2014).

Eila Christoff, *Sotalapsien kertomaa* (Kuopio: Kuopion Pohjola-Norden, 1990).

Max Jakobson, *The Diplomacy of the Winter War: An Account of the Russo-Finnish War, 1939 – 1940* (Cambridge, Massachusetts: Harvard Universita Press, 1961).

Philip S. Jowett, *Finland at War, 1939 - 45* (Oxford: Osprey, 2006).

Eino Jutikkala a Kauko Pirinen, *Dějiny Finska* (Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2001).

Pertti Kavén, *70 000 pientä kohtaloa: Suomen sotalapset* (Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava, 1985).

Pertti Kavén, *Humanitaarisuuden Varjossa: Poliittiset tekijät lastensiirroissa Ruotsiin sotiemme aikana ja niiden jälkeen* (Helsinki: Oy Nord Print Ab, 2010),

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23826/Humanita.pdf?sequence=1> (staženo 20. 12. 2013).

Pertti Kavén, „Suomalaisten lasten evakuointi Ruotsiin toisen maailmansodan aikana“, in *Lapsi ja sota*, ed. Marianne Kahnert et al. (Jyväskylä: Gummerus, 1984), 92 – 93.

Tiina Kinnunen a Ville Kivimäki, eds., *Finland in World War II: History, Memory, Interpretations* (Leiden, Boston: Brill, 2012).

Aura Korppi-Tommola, "War and children in Finland during the Second World War," *Paedagogica Historica* 44, č. 4 (srpen 2008): 445 - 455,

<http://library.csusm.edu/about/people/mchu/LBST307e.pdf> (staženo 18. 5. 2012).

Magdolna Kovács, *Olin sotalapsi* (Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 1995).

Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen, „Transnational sense of place – cinematic scenes of Finnish war child memories“, *Journal of aesthetics & culture*, č. 3 (květen 2011), <http://www.aestheticsandculture.net/index.php/jac/article/view/7178/8530> (staženo 30. 4. 2014).

Barbara Mattsson, Sinikka Maliniemi-Piispanen, "An interview study with a Finnish war child", *The Scandinavian Psychoanalytic Review* 34, č. 1 (2011): 31 - 40, <http://dx.doi.org/10.1080/01062301.2011.10592881> (staženo 31. 1. 2013).

George Maude, *Historical Dictionary of Finland* (Lanham, Maryland – Toronto – Plymouth, UK: The Scarecrow Press, 2007).

Henrik Meinander, *A History of Finland* (London: C. Hurst & Co., 2011).

Ann Nehlin, „Exporting visions and saving children: the Swedish Save the children Fund“ (doktorská disertace) (Linköping University, 2009), <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:240412/FULLTEXT02.pdf> (staženo 30. 12. 2012).

Olli Panhelainen, „Lastensiirtojen toteutuminen Jyväskylässä vuosina 1939 – 1945“ (magisterská práce, Jyväskylän yliopisto, 2005), https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/12040/URN_NBN_fi_jyu-200678.pdf?sequence=1 (staženo 12. 3. 2014).

Annu-Katriina Personen et al., „Depressive symptoms in adults separated from their parents as children – A Natural experiment during World War II“, *American Journal of Epidemiology* 166, č. 10 (září 2007): 1126 – 1133, <http://www.ebsco.org> (staženo 5.5. 2014).

Eila Räsänen, „Evakuoitujen lasten kokemuksista“, in *Lapsi ja sota*, ed. Marianne Kahnert et al. (Jyväskylä: Gummerus, 1984), 85 – 91.

Sue Saffle, "Children, War and the rhetoric of remembrance: The stories of Finland's war children", *Children in War* 1, č. 4 (listopad 2004): 97 - 103, <http://www.finnfaca.org/Finnish%20War%20Children.pdf> (staženo 18. 5. 2012).

Heikki Salminen, *Tutkimus suomalaisten sotilasten historiasta* (Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 1998), http://www.migrationinstitute.fi/articles/060_salminen.pdf (staženo 13. 1. 2014).

Torsten Santavirta, „How Large Are the Effects from Temporary Changes in Family Environment: Evidence from a Child-Evacuation Program during World War II“,

American Economic Journal: Applied Economics 2012, č. 4(3), 28 – 42:

<http://www.ebsco.org> (staženo 21. 4. 2014).

Torsten Santavirta, „Web Appendix: How Large Are the Effects from Temporary Changes in Family Environment: Evidence from a Child-Evacuation Program during World War II“, *American Economic Association*,

http://www.aeaweb.org/aej/app/app/2010-0219_app.pdf (staženo 14. 2. 2013).

Franklin D. Scott, *Sweden: The Nation's History* (Carbondale: Southern Illinois University Press, 1988).

Luboš Švec, „Sovětské „řešení“ vz. 39: Talvisota čili zimní válka“, *Dějiny a současnost*, č. 12 (prosinec 2009), <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2009/12/sovetske-reseni-vz-39-/> (staženo 20. 4. 2014).

Olli Vehviläinen, *Finland in the Second World War: Between Germany and Russia* (New York: Palgrave, 2002).

Michiko Yamanaka, *Finnland und seine Vewicklung in den 2. Weltkrieg - Finnische Kriegskinder*, (Mnichov - Ravensburg: Grin Verlag, 2007).

Internetové články a zpravodajství

„Finnish children sent to Sweden to avoid war suffered more than those who stayed“, Academy of Finland, <http://www.aka.fi/en-GB/A/Academy-of-Finland/Media-services/Releases1/Finnish-children-sent-to-Sweden-to-avoid-war-suffered-more-than-those-who-stayed/> (staženo 12. 10. 2013).

„Finnish war children open up about abuse“, *YLE Uutiset*, 1. listopadu 2012, http://yle.fi/uutiset/finnish_war_children_open_up_about_abuse/6359929 (staženo 12. 1. 2014).

Pauliina Grönholm, „A Second home left blind in Skåne“, *Helsingin Sanomat*, 31. října 2004,

<http://www.hs.fi/english/article/A+second+home+left+behind+in+Sk%C3%A5ne/1076154414390> (staženo 23. 1. 2014).

„Kaltoin kohdellut sotalapset vaativat Ruotsilta hyvitystä“, *Turun Sanomat*, 14. srpna 2012,

<http://www.ts.fi/uutiset/ulkomaat/378896/Kaltoin+kohdellut+sotalapset+vaativat+Ruotsilta+hyvitysta> (staženo 4. 5. 2014).

„Lastensiirtokomitea“, *Arkistojen Portti*,

<http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Lastensiirtokomitea> (staženo 4. 5. 2014).

Marjut Lindberg, „Over 70.000 children sent to Sweden to avoid war sixty years ago“, *Helsingin Sanomat*, 31. řijna 2004,

<http://www.hs.fi/english/article/Over+70000+children+sent+to+Sweden+to+avoid+war+sixty+years+ago/1076154414241> (staženo 23. 11. 2013).

„Osoitelappu tuntematon – dokumentti käsittelee sotalasten kokemia hirveyksiä“, *Sveriges Radio*, 31. řijna 2012,

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=185&artikel=5330025> (staženo 13. 3. 2013).

„Ruotsin Kuningas paljasti sotalapsipatsaan“, *MTV Uusimmat*,

<http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/ruotsin-kuningas-paljasti-sotalapsipatsaan-/1978296> (staženo 2. 2. 2014).

„Sotalapset“, Suomi/Finska, <http://www.modersmal.net/finska/index.php/71-toinen-maailmansota/721-sotalapset> (staženo 13. 5. 2014).

„Sotalapset jäämässä ilman hyvitystä“, *SVT Nyheter*, 20. června 2012,

<http://www.svt.se/nyheter/uutiset/sotalapset-jaamassa-ilman-hyvitysta> (staženo 30. 6. 2013).

„Sotalapset vaativat edelleen valtiolta korvausta“, *Sveriges Radio*, 3. listopadu 2012,

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=185&artikel=5335864> (staženo 13. 5. 2014).

„Suomen „sotalapsia“ tutkittiin: Voimakas stressi lapsena altistaa sydänsairauksille“,

Uusi Suomi, 5. listopadu 2013, <http://www.uusisuomi.fi/tiede-ja-ymparisto/63789-suomen-sotalapsia-tutkittiin-voimakas-stressi-lapsena-altistaa> (staženo 30. 1. 2014).

„Tv-dokumentti kaltoin kohdelluista sotalapsista: Osoitelappu tuntematon“, *Sveriges Radio*, 1. listopadu 2012,

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2512&artikel=5331467> (staženo 13. 3. 2013).

Riitta Vinio, „Finnish war children do not want to fade into oblivion“, *Helsingin Sanomat*, 13. března 2009,

<http://www.hs.fi/english/article/Finnish+war+children+do+not+want+to+fade+into+oblivion/1135244380708> (staženo 23. 11. 2013).

Leena Virtanen, „Finland’s war children: new documentary about a bitter legacy“, *Helsingin Sanomat*, 11. listopadu 2003, <http://www2.hs.fi/english/archive/news.asp?id=20031111IE15> (staženo 12. 1. 2014).

Leena Virtanen, „Largest child evacuation in history“, *Helsingin Sanomat*, 11. listopadu 2003, <http://www2.hs.fi/english/archive/news.asp?id=20031111IE16> (staženo 12. 1. 2014).

Další zdroje:

Erja Dammert, *Sotalapset*, filmový dokument (2005).

Helsingin Sanomat, www.helsinginsanomat.fi

YLE, www.yle.fi

Krigsbarn/Sotalapset, www.sotalapset.fi

Seznam příloh

Příloha č. 1: Cesty dětí do Švédska 1941 – 1946 (mapa)

Příloha č. 2: Ženy třídí dopisy od dětí v kanceláři LSK (obrázek)

Příloha č. 3: Lod' Arcturus dopravovala děti z Turku do Stockholmu (obrázek)

Příloha č. 4: Děti ve vlaku na cestě do Švédska (obrázek)

Příloha č. 5: Děti ve Švédsku (obrázek)

Příloha č. 6: Válečné dítě na cestě do Švédska, květen 1944 (obrázek)

Příloha č. 7: Kartička na krk se základními informacemi o dítěti (obrázek)

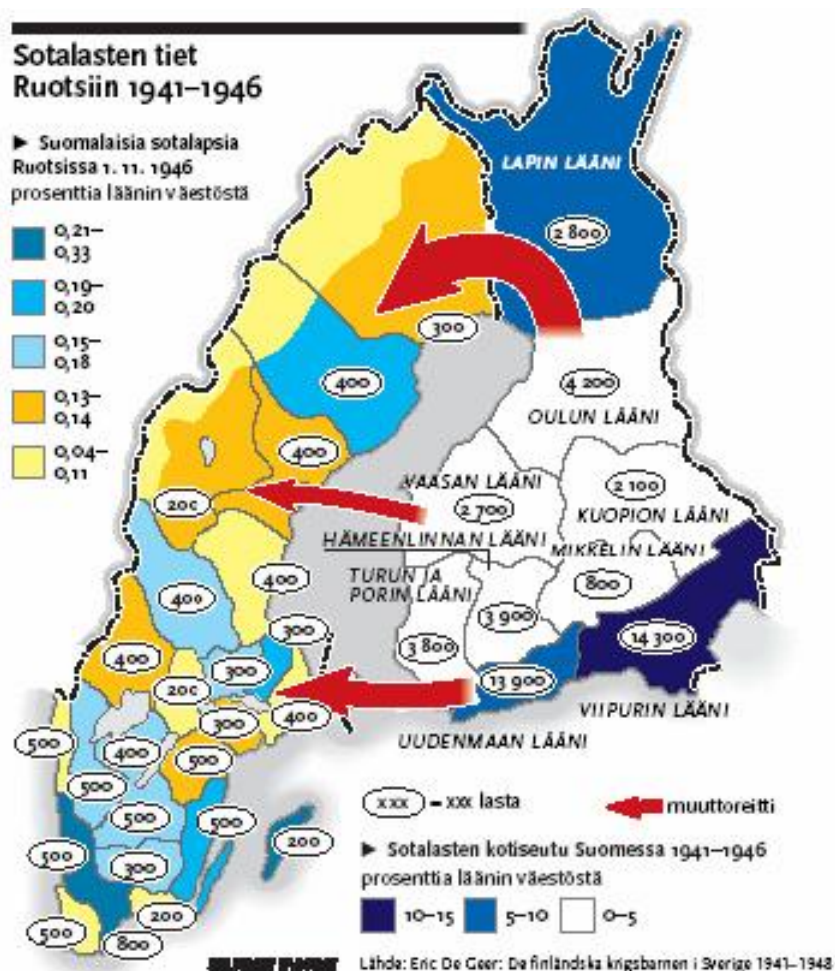
Příloha č. 8: „Malá věčnost“ – Památník válečných dětí v Kemi (obrázek)

Příloha č. 9: Pamětní deska na tamperském vlakovém nádraží (obrázek)

Příloha č. 10: Pomník ve Stockholmu (obrázek)

Příloha č. 11: Památník „válečných dětí“ v Torniu (obrázek)

Příloha č. 1: Cesty dětí do Švédska 1941 – 1946 (mapa)

Červené šipky znázorňují tři hlavní proudy, kterými se děti dostávaly do Švédska (na severu vlakem z Tornia do Haparandy, ve středním Finsku z Vaasy do Umeý nejčastěji letadly a na jihu z Turku do Stockholmu nejčastěji lodí). Oválně orámovaná čísla vyznačují ve Finsku počty děti evakuovaných z daného kraje, ve Švédsku počty přijatých dětí. Barevně je znázorněno, kolik procent obyvatelstva děti představovaly v daném kraji. Ve Finsku tmavě modrá znamená 10 – 15%, světle modrá 5 – 10% a bílá 0 – 5%. Ve Švédsku znamená tmavě modrá 0,21 – 0,33%, středně modrá 0,19 – 0,20%, světle modrá 0,15 – 0,18%, oranžová 0,13 – 0,14% a žlutá 0,04 – 0,11%.

(Zdroj: „Sotalapset“, Suomi/Finska,

<http://www.modersmal.net/finska/index.php/71-toinen-maailmansota/721-sotalapset>)

Příloha č. 2: Ženy třídí dopisy od dětí v kanceláři LSK (obrázek)

(Zdroj: Kavén, *70.000 pientä kohtaloa*, 89.)

Příloha č. 3: Loď Arcturus dopravovala děti z Turku do Stockholmu (obrázek)

(Zdroj: Kavén, *70.000 pientä kohtaloa*, 81.)

Příloha č. 4: Děti ve vlaku na cestě do Švédska (obrázek)

(Zdroj: „Sotalapset vaativat...“, *Sveriges Radio*,
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=185&artikel=5335864>)

Příloha č. 5: Děti ve Švédsku (obrázek)

(Zdroj: Kovács, *Olin sotalapsi*, 47.)

Příloha č. 6: Válečné dítě na cestě do Švédska, květen 1944 (obrázek)

(Zdroj: Kinnunen a Kivimäki, eds., *Finland in World War II*, 345.)

Příloha č. 7: Kartička na krk se základními informacemi o dítěti (obrázek)

(Zdroj: „Linkit“, Sotalapset, <http://www.youtube.com/watch?v=32cyQjNg1dU>)

Příloha č. 8: „Malá věčnost“ – Památník válečných dětí v Kemi (obrázek)

(Zdroj: Archiv autorky)

Příloha č. 9: Pamětní deska na tamperském vlakovém nádraží (obrázek)

(Zdroj: Archiv autorky)

Příloha č. 10: Pomník ve Stockholmu (obrázek)

(Zdroj: Archiv autorky)

Příloha č. 11: Památník „válečných dětí“ v Torniu (obrázek)

(Zdroj: Archiv autorky)